SKLEPNI PREDLOGI GENERALNEGA PRAVOBRANILCA M. POIARESA MADURA,

predstavljeni 20. februarja 2008 [1]

1. „Jesti banano z obeh strani“, tako bi lahko metaforično predstavili spopad med ameriškimi in evropskimi protagonisti v zvezi s tem, kar je po navadi poimenovano „bananska vojna“. To je že bil razlog za številne spore. Ta zadeva, ki načenja problem stranskih žrtev te vojne, je le še ena preobrazba tega spopada. Vendar to ne pomeni, da ni pravno nepomembna, ampak ravno nasprotno. Sodišče poziva k obravnavanju novih vprašanj in vprašanj z velikim pravnim dometom.

2. Zadeva, ki je Sodišču predložena v odločanje, izvira iz dveh pritožb, eno sta vložili Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA in Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies LLC (v nadaljevanju skupaj: FIAMM) zoper sodbo Sodišča prve stopnje Evropskih skupnosti z dne 14. decembra 2005 v zadevi FIAMM in FIAMM Technologies proti Svetu in Komisiji [2], drugo pa Giorgio Fedon & Figli SpA in Fedon America, Inc. (v nadaljevanju skupaj: FEDON) zoper sodbo Sodišča prve stopnje, izdano istega dne v zadevi Fedon & Figli in drugi proti Svetu in Komisiji (v nadaljevanju skupaj: izpodbijani sodbi) [3]. S tema sodbama je Sodišče prve stopnje zavrnilo tožbi FIAMM in FEDON, katerih cilj je bil dobiti povračilo škode, ki naj bi jo utrpeli zaradi dodatnih carinskih dajatev, ki so jih Združene države kot povračilni ukrep naložile na uvoz stacionarnih akumulatorjev in etuijev za očala, ki izvirajo iz različnih držav članic, ker Evropska skupnost ni izvršila sklepa, s katerim je organ za reševanje sporov Svetovne trgovinske organizacije (STO) (v nadaljevanju: ORS) ugotovil nezdružljivost skupnostne ureditve uvoza banan s sporazumi STO.

3. S pritožbenimi razlogi, ki jih pritožnici navajata v utemeljitev teh pritožb, predlagata Sodišču, naj se po eni strani izreče o vplivu sklepa ORS, s katerim je bila ugotovljena nezdružljivost ureditve Skupnosti s sporazumi STO o možnosti sklicevanja na pravila STO, in po drugi strani o načelu in pogojih za objektivno odgovornost Skupnosti.

1 – Jezik izvirnika: francoščina.

2 – T-69/00 (ZOdl., str. II-5393, v nadaljevanju: sodba Fiamm).

3 – T-135/01, v nadaljevanju: sodba Fedon.

I – Pravni okvir in dejansko stanje

A – *Dejansko stanje*

4. Vzrok zadeve je spor med Evropsko skupnostjo in Združenimi državami o skupnostni ureditvi uvoza banan, ki jo je uvedla Uredba Sveta (EGS) št. 404/93 z dne 13. februarja 1993 o skupni ureditvi trga banan[4]. Na podlagi tožb, ki so jih vložile številne članice STO, med katerimi so bile tudi Združene države, je ORS 25. septembra 1997 ugotovil, da ta ureditev trgovine s tretjimi državami v delu, v katerem vključuje preferencialne določbe za banane, ki izvirajo iz držav AKP, ni združljiva s sporazumi STO, in predlagal Skupnosti, naj jih uskladi pred potekom razumnega roka, in sicer do 1. januarja 1999.

5. V ta namen so institucije z začetkom veljavnosti od 1. januarja 1999 spremenile ureditev trgovine z bananami s tretjimi državami z Uredbo Sveta (ES) št. 1637/98 z dne 20. julija 1998, dopolnjeno z Uredbo Komisije (ES) št. 2362/98 z dne 28. oktobra 1998. Ker so Združene države menile, da so v novi ureditvi uvoza banan ohranjeni nezakoniti elementi predhodne ureditve, so 19. aprila 1999 od ORS dobile dovoljenje, da na uvoz iz Skupnosti odmerijo carine do letnega zneska trgovinske menjave v višini 191,4 milijona USD, ki ustreza stopnji izničenja ali zmanjšanja koristi, ki so ju utrpele. Zato so ameriški organi od 19. aprila 1999 uporabljali dajatev *ad valorem* po stopnji 100 % za uvoz proizvodov, ki izvirajo iz Skupnosti in za katere so sestavili seznam. Med temi proizvodi so bili stacionarni akumulatorji in etuiji za očala, ki sta jih izvažali italijanski družbi FIAMM in FEDON.

6. Po pogajanjih z vsemi zadevnimi strankami je Skupnost z Uredbo Sveta (ES) št. 216/2001 z dne 29. januarja 2001 sprejela spremembe nove skupne ureditve trga banan. Nato je 11. aprila 2001 z Združenimi državami sklenila dogovor, ki opredeljuje posebna sredstva za reševanje spora z njimi. S tem namenom je Komisija Evropskih skupnosti z Uredbo (ES) št. 896/2001 z dne 7. maja 2001 določila podrobna pravila za izvedbo nove skupnostne ureditve uvoza banan, ki je bila uvedena z Uredbo št. 216/2001. Združene države so tedaj prenehale uporabljati dodatno carinsko dajatev z učinkom od 30. junija 2001.

7. Družbi FIAMM in FEDOM sta s tožbama, vloženima v sodnem tajništvu Sodišča prve stopnje 23. marca 2000 in 18. junija 2001, na podlagi členov 235 ES in 288, drugi odstavek, ES predlagali povračilo škode, ki naj bi nastala zaradi povišanja uvoznih dajatev, ki so jih od 19. aprila 1999 do 30. junija 2001 uvedli ameriški organi na njihove proizvode,

4 – UL L 47, str. 1.

v skladu z dovoljenjem, ki ga je dal ORS po ugotovitvi nezdružljivosti ureditve skupnostnega uvoza banan s sporazumi STO.

B – *Izpodbijani sodbi*

8. Tožeči stranki sta svoja odškodninska zahtevka utemeljevali z nezakonitim ravnanjem organov Skupnosti. Navajali sta, da dejstvo, da Svet Evropske unije in Komisija v obdobju petnajstih mesecev, ki ga je določil ORS, nista uskladila skupnostne ureditve uvoza banan z obveznostmi, ki jih ima Skupnost na podlagi sporazumov STO – ob tem da je ORS ugotovil nezdružljivost te ureditve s pravili STO – pomeni nezakonitost, ki lahko privede do nepogodbene odgovornosti Skupnosti. Pojasnili sta, da čeprav sporazumi STO ne bi smeli šteti za take, ki ustvarjajo neposredni učinek, kar bi oviralo dokazovanje te nezakonitosti, pa naj bi to veljalo za sklepe ORS, s katerimi je bila Skupnost obsojena.

9. Sodišče prve stopnje je v odgovor opozorilo, da preizkus zakonitosti ravnanja institucij Skupnosti predpostavlja, da je vnaprej rešeno vprašanje možnosti sklicevanja na pravila STO, to pomeni „vprašanje, ali sporazumi STO dajejo posameznikom v Skupnosti pravico, da se nanje sklicujejo v sodnem postopku, v katerem izpodbijajo veljavnost skupnostne ureditve, če je ORS odločil, da je tako ta ureditev kot tudi tista, ki jo je Skupnost sprejela naknadno zaradi uskladitve z zadevnimi pravili STO, z njimi nezdružljiva“.[5] V zvezi s tem je opozorilo na ustaljeno sodno prakso, v skladu s katero sporazumi STO načeloma – upoštevaje njihovo naravo in sistematiko – ne spadajo med pravila, glede katerih sodišče Skupnosti nadzira zakonitost ravnanja institucij Skupnosti, in iz tega je izpeljalo, da morebitna kršitev pravil STO načeloma ne more povzročiti nastanka nepogodbene odgovornosti Skupnosti. Taka nezakonitost se lahko toženim institucijam izjemoma očita le v dveh primerih. Vendar pa v tem primeru ni šlo za to: ne glede na to, da je ORS ugotovil nezdružljivost, pravila STO v obravnavanem primeru bodisi zaradi posebnih obveznosti, ki naj bi jih Skupnost skušala izvršiti, bodisi zaradi izrecnega napotila na točno opredeljene določbe niso pomenila norm, glede katerih je bilo mogoče presojati zakonitost ravnanja institucij.

10. Na prvem mestu namreč Skupnost ni nameravala izpolniti določene obveznosti, ki jo je prevzela v okviru STO[6], pri čemer se je po sprejetju sklepa ORS z dne 25. septembra 1997 zavezala, da bo spoštovala pravila STO. Po mnenju Sodišča prve stopnje je tako zato, ker iz mehanizma za reševanje sporov (v nadaljevanju: MRS) ne izhaja posebna

5 – Zgoraj navedeni sodbi Fiamm (točka 108) in Fedon (točka 101).

6 – V smislu sodne prakse Nakajima proti Svetu (sodba z dne 7. maja 1991 v zadevi C-69/89, Recueil, str. I-2069).

obveznost članice STO, da se v določenem roku uskladi s sklepom ORS. MRS, s tem da vpleteni članici STO nudi več načinov za izvršitev sklepa ORS, s katerim je ugotovljena nezdružljivost ukrepa s pravili STO, v vsakem primeru ohrani pomembnost pogajanj med članicami STO, strankami v sporu, tudi po izteku roka, določenega za uskladitev ukrepa, ki je razglašen za nezdružljivega, s pravili STO. Iz tega sledi, da bi bila lahko posledica nadzora sodišča Skupnosti nad zakonitostjo ravnanja toženih institucij ob upoštevanju pravil STO poslabšanje položaja zakonodajnih in izvršilnih organov Skupnosti pri iskanju rešitve spora, ki se jo doseže s pogajanji; poleg tega pa bi se tem organom, s tem da bi se jim naložilo, da ne uporabljajo pravil Skupnosti v primeru dokazane nasprotnosti, odvzelo možnost za rešitev, ki se jo doseže s pogajanji. Sicer pa, kot poudarja Sodišče prve stopnje, z naslednjimi spremembami skupnostne ureditve uvoza banan Svet in Komisija v bistvu nista nameravala izpolniti določene obveznosti, ki izhaja iz pravil STO, ob upoštevanju katerih je ORS ugotovil nezdružljivost te ureditve; skušala sta istočasno uskladiti spoštovanje obveznosti, prevzetih v okviru STO, in obveznosti, prevzetih do drugih podpisnic Četrte konvencije iz Lomeja, vendar tudi ohraniti cilje skupne ureditve trga (SUT) v sektorju za banane (v nadaljevanju: SUT za banane). Končno je to rešitev, dosežena s pogajanji z Združenimi državami, ki je omogočila končanje spora.

11. Na drugem mestu zakonodaja Skupnosti o ureditvi uvoza banan v nobeni od naslednjih sprememb ne vključuje izrecnega sklicevanja na natančno opredeljene določbe sporazumov STO in zato ni mogoče šteti, da nanje izrecno napotuje in da zato daje pravnim upravičencem pravico, da se nanjo sklicujejo. [7]

12. Sodišče prve stopnje iz tega sklepa, da tožeči stranki v svojih odškodninskih tožbah ne moreta zatrjevati, da je ravnanje, očitano Svetu in Komisiji, v nasprotju s pravili STO. Ker nezakonitost tega ravnanja ni izkazana, eden izmed treh pogojev za nepogodbeno odgovornost Skupnosti za nezakonito ravnanje njenih organov ni izpolnjen.

13. Podredno sta tožeči stranki navedli, da so pogoji za uveljavljanje nepogodbene odgovornosti Skupnosti za škodo, ki jo s svojim ravnanjem – čeprav ni nezakonito – povzročijo njeni organi, v vsakem primeru izpolnjeni, in sicer dejanski nastanek škode, vzročna zveza med škodo in ravnanjem institucij Skupnosti ter neobičajna in posebna narava škode. Sodišče prve stopnje meni, da „kadar nezakonitost ravnanja, ki se ga […] pripisuje institucijama Skupnosti, ni ugotovljena, to ne pomeni, da podjetja – kot kategorija gospodarskih subjektov, ki nosi nesorazmerni del bremena, izhajajočega iz omejitve dostopa na izvozne trge – v nobenem primeru ne morejo dobiti nadomestila na podlagi nepogod-

7 – V smislu sodne prakse zadeve Fediol proti Komisiji (sodba z dne 22. junija 1989 v zadevi 70/87, Recueil, str. 1781).

bene odgovornosti Skupnosti“. [8] Poleg tega priznava obstoj nepogodbene odgovornosti Skupnosti kot skupnega splošnega načela za pravice držav članic, kadar ni nezakonitosti ravnanja njenih organov, za katere nastanek morajo biti izpolnjeni pogoji, ki sta jih navedli tožeči stranki, saj, kot opaža, „nacionalne pravne ureditve nepogodbene odgovornosti posameznikom, čeprav v različnih obsegih, na posebnih področjih in na različne načine, dopuščajo, da v sodnem postopku prejmejo odškodnino za nekatere vrste škode tudi takrat, kadar nezakonito ravnanje povzročitelja škode ni podano“. [9]

14. Ob preučevanju izpolnjenosti pogojev v obravnavanem primeru je Sodišče prve stopnje ugotovilo, da je pogoj, ki se nanaša na resničnost in gotovost škode, ki jo zatrjujeta tožeči stranki, izpolnjen. Poudarja tudi dovolj neposredno povezavo vzrokov in učinkov med ravnanjem institucij Skupnosti in škodo. Seveda je ORS Združenim državam dovolil le sprejetje povračilnih ukrepov, sestavitev seznama obdavčenih proizvodov in določitev stopnje povečanja uvoznih dajatev pa sta bili njihova diskrecijska izbira. Ostaja dejstvo, da če ORS ne bi predhodno ugotovil nezdružljivosti skupnostne ureditve uvoza banan s pravili STO, Združene države ne bi mogle niti zaprositi niti dobiti takega dovoljenja. ORS je glede na znesek škode, ki jo je ameriško gospodarstvo utrpelo zaradi ohranitve v veljavi skupnostne ureditve uvoza banan, za katero je bilo razsojeno, da je nezdružljiva s pravili STO, določil vrednost trgovinske menjave, do katere je bilo ameriški upravi dovoljeno prekiniti tarifne koncesije do Skupnosti. Iz tega sledi, da je ravnanje toženih institucij nujno pripeljalo do sprejetja povračilnega ukrepa ameriške uprave ob upoštevanju postopkov, ki so določeni z MRS in ki jih je Skupnost sprejela. To ravnanje je torej treba šteti za odločilni vzrok za škodo, ki sta jo utrpeli tožeči stranki zaradi uvedbe ameriške dodatne carinske dajatve.

15. Tožeči stranki sta torej morali dokazati še neobičajno in posebno naravo utrpljene škode. V ta namen sta zatrjevali, da sta bili žrtvi diskriminacije glede na druga evropska izvozna podjetja, katerih proizvodi niso bili na seznamu ameriških organov, družba FIAMM naj bi bila diskriminirana celo glede na druga podjetja, ki jim je bila naložena dodatna carinska dajatev, saj je sama nosila 6 % celotnega zneska povračilnih ukrepov. Interesa ohranitve pravil SUT za banane ni mogoče šteti za cilj splošnega interesa, katerega pomembnost upravičuje take negativne posledice. Na koncu sta dodali, da morebitne dodatne dajatve, ki jih tretje države uvajajo zaradi spora, ki je nastal na področju, ki je popolnoma drugačno od njunega področja dejavnosti, ne morejo šteti za običajno tveganje za gospodarski subjekt. Vendar je Sodišče prve stopnje zavrnilo priznanje neobičajne narave škode, ki sta jo utrpeli tožeči stranki, ker ni presegla meja gospodarskega tveganja, ki so značilne za njuno izvozno dejavnost. Prekinitev tarifnih koncesij, ki je ukrep, predviden s sporazumi STO, namreč ne presega običajnega tveganja v mednarodni trgovini ob sedanjem stanju njene ureditve. To spremembo morajo torej obvezno nositi vsi gospodarski subjekti, ki

8 – Sodbi Fiamm (točka 157) in Fedon (točka 150).

9 – Sodbi Fiamm (točka 159) in Fedon (točka 152).

se odločijo tržiti svoje proizvode na trgu ene izmed članic STO. Vsakršno pravico do odškodnine zaradi objektivne odgovornosti je zato treba v obravnavanem primeru izključiti.

ga je mogoče uporabiti v primeru diskriminatornega neizvrševanja zakonodajne pristojnosti, in priznalo neposredno vzročno zvezo med ravnanjem institucij in škodo.

II – Analiza pritožb

17. Preizkus utemeljenosti teh različnih pritožbenih razlogov me bo najprej pripeljal do preučitve, ali in pod katerimi pogoji se je mogoče sklicevati na sklep ORS, s katerim je ugotovljena nezdružljivost ureditve Skupnosti s pravom STO, v okviru tožbe zaradi nepogodbene obveznosti Skupnosti, ki temelji na nezakonitosti ravnanja njenih institucij. Nato me bo napeljal na preučitev načela in pogojev za objektivno odgovornost Skupnosti. Na zadnje pa me bo privedel do presoje razumnosti trajanja zadevnega postopka pred Sodiščem prve stopnje.

16. Družbi FIAM in FEDON sta pri Sodišču vložili pritožbo zoper sodbi Fiamm in Fedon, izdani 14. decembra 2005. V utemeljitev pritožb pritožnici navajata iste pritožbene razloge. Najprej zatrjujeta pomanjkljivo obrazložitev, ker naj z izpodbijanimi sodbami ne bi bilo odgovorjeno na eno od njunih glavnih trditev glede možnosti sklicevanja na sklep ORS, da bi za namen odškodninske tožbe dokazali nezakonitost ravnanja Skupnosti. Poleg tega navajata tudi nepravilno uporabo prava pri presoji Sodišča prve stopnje glede ugotovitve, da škoda ni neobičajna. Na koncu predlagata tudi pravično odškodnino za domnevno nerazumno trajanje postopka na prvi stopnji. Poleg tega je treba opozoriti, da sta Svet in Kraljevina Španija, ki predlagata zavrnitev glavnih pritožb, vložila nasprotni pritožbi, s katerima predlagata razveljavitev izpodbijanih sodb, ker naj bi Sodišče prve stopnje nepravilno ugotovilo obstoj odgovornosti Skupnosti za zakoniti akt, presodilo, da

A – *Nemožnost sklicevanja na sklep ORS v utemeljitev tožbe zaradi nepogodbene krivdne odgovornosti Skupnosti*

18. S prvim pritožbenim razlogom se pritožnici formalno sklicujeta na pomanjkljivo obrazložitev izpodbijanih sodb – ker naj Sodišče prve stopnje ne bi odgovorilo na njuno utemeljevanje – v skladu s katero sklep ORS, s katerim je obsojena Skupnost, pomeni drugačno izjemo – kot sta izjemi iz primerov Nakajima in Fedijol – od načelne nemožnosti sklicevanja na sporazume STO, ki omogoča pravnim upravičencem, da se nanj sklicujejo, da bi za namen priznanja odgovornosti

Skupnosti dokazali nezakonitost njenega ravnanja. Sodišče prve stopnje naj bi le preverilo, ali ti dve izjemi od neobstoja neposrednega učinka sporazumov STO, oblikovani v sodbah Fediol in Nakajima, veljata v obravnavanem primeru.

19. Ta pritožbeni razlog je mogoče enostavno zavrniti, ker – daleč od tega, da bi pomenil bistvo njune utemeljitve o nezakonitosti ravnanja Skupnosti – je bila ta trditev pri Sodišču prve stopnje omenjena le zelo postransko, v obliki sprotne opombe v pritožbi družbe FEDON in samo v dveh od 177 točk, ki jih vsebuje pritožba družbe FIAMM. „Obveznosti Sodišča prve stopnje, da obrazloži svoje odločitve, se ne sme razlagati tako, da vključuje to, da mora podrobno odgovoriti na vsako trditev tožeče stranke“ [10], niti tako, da „mora predložiti natančno obrazložitev, ki bi izčrpno in sistematično sledila vsem utemeljitvam strank v sporu“. [11] Sodišče prve stopnje je implicitno zavrnilo trditev tožečih strank, saj je presodilo morebitni vpliv sklepa ORS le glede veljavnosti dveh tradicionalnih izjem od neobstoja neposrednega učinka pravil STO. [12]

20. V resnici pa pod pretvezo formalne napake pomanjkljive obrazložitve izpodbijata samo utemeljenost presoje Sodišča, v skladu s katero se vpliv sklepa ORS o obsodbi lahko preuči in presodi le v okviru nadzora nad izpolnjenostjo pogojev za uporabo teh dveh tradicionalnih izjem od načela nemožnosti sklicevanja na pravo STO. Po mnenju pritožnic bi moralo biti mogoče, razen izjem, ki izhajajo iz rešitev zadev Fediol in Nakajima, sklicevati se na sklep ORS, s katerim je bila ugotovljena nezdružljivost prava Skupnosti s pravili STO, zaradi ugotovitve nezakonitosti ravnanja Skupnosti v naslednjih kumulativnih okoliščinah: nezakonitost naj bi obstajala, ker naj Skupnost ne bi izvršila tega sklepa ORS v razumnem roku, ki je bil določen za uskladitev; nanjo naj bi se sklicevalo v okviru tožbe zaradi nepogodbene obveznosti; namen te odškodninske tožbe naj bi bil dobiti povračilo škode, utrpljene zato, ker so trgovski partnerji Skupnosti sprejeli povračilne ukrepe, ki jih je dovolil ORD po navedeni neizvršitvi.

21. Za presojo upoštevnosti utemeljevanja pritožnic na tej točki se mi zdi, da se je nujno treba vrniti k sodni praksi Sodišča o nemožnosti sklicevanja na mednarodne sporazume na splošno in na pravo STO posebej. Šele opozorilo na njen obseg in razloge bo omogočilo ugotovitev, ali jo je treba uporabiti, tako da se za pritožnici v namene odškodninske tožbe in v posebnih okoliščinah obravnavanih primerov zavrne možnost, da se sklicujeta na sklep ORS o obsodbi Skupnosti.

10 – Sodbi z dne 11. septembra 2003 v zadevi Belgija proti Komisiji (C-197/99 P, Recueil, str. I-8461, točka 81) in z dne 11. januarja 2007 v zadevi Technische Glaswerke Ilmenau proti Komisiji (C-404/04 P, točka 90).

11 – Sodba Sodišča z dne 7. januarja 2004 v zadevi Aalborg Portland in drugi proti Komisiji (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P in C-219/00 P, Recueil, str. I-123).

12 – Glej sodbi Fiamm (točka 113) in Fedon (točka 108).

1. Sodna praksa Sodišča o možnosti sklicevanja na mednarodne sporazume.

22. Sodna praksa Skupnosti o dometu prava STO v sodnih postopkih je bila in ostaja zelo kritizirana. Nestrinjanje po mojem mnenju vsaj delno izhaja iz slabega razumevanja. Mogoče bo obrazložitev rešitev v nadaljevanju omogočila razjasnitev nekaterih nesporazumov.

23. Te rešitve so le uporaba sporazumov STO na posebnem primeru izmed tistih rešitev, ki jih je Sodišče razvilo v zvezi z možnostjo sklicevanja na mednarodne sporazume na splošno v pravnem redu Skupnosti. Najprej naj opozorim, da sporazumi, ki so veljavno sklenjeni med Skupnostjo in tretjimi državami ali mednarodnimi organizacijami, „zavezujejo institucije in države članice“ v skladu s samim besedilom člena 300(7) ES. Ta formulacija pomeni hkrati opozorilo na obvezno veljavo sporazuma glede na mednarodno pravo in izjavo o zavezujoči moči teh sporazumov v pravu Skupnosti. Sodišče je iz tega logično sklepalo, da določbe takega sporazuma, [13] tako kot tudi določbe enostranskih aktov, ki jih sprejmejo organi, ustanovljeni na podlagi zunanjega sporazuma, ki zavezuje Skupnosti, [14] „pomenijo sestavni del pravnega reda Skupnosti od pričetka njihove veljave“. Z drugimi besedami, zunanji sporazumi, sprejeti v skladu s pravom Skupnosti [15], ki zato zavezujejo Skupnosti, pomenijo pravni vir Skupnosti. Sodišče je iz tega izrecno izpeljalo njihovo primarnost nad akti sekundarnega prava [16] in priznanje svoje načelne pristojnosti za presojo vprašanja o veljavnosti akta Skupnosti glede na zunanji sporazum, ki zavezuje Skupnosti. [17]

24. Zato je lahko ustaljena sodna praksa v zvezi s pravom STO, v skladu s katero sporazumi STO „v načelu niso med pravili, ki jih Sodišče upošteva pri nadzoru zakonitosti aktov institucij Skupnosti“, videti protislovna. [18] Kako lahko namreč mednarodni sporazum hkrati pomeni pravilo pravnega reda Skupnosti in ni parameter nadzora zakonitosti aktov Skupnosti?

13 – Glej sodbe z dne 30. aprila 1974 v zadevi Haegeman (181/73, Recueil, str. 449, točka 5); z dne 30. septembra 1987 v zadevi Demirel (12/86, Recueil, str. 3719, točka 7); mnenje 1/91 z dne 14. decembra 1991 (Recueil, str. I-6079, točka 37) in sodbo z dne 16. junija 1998 v zadevi Racke (C-162/96, Recueil, str. I-3655, točka 41). Glede sporazumov STO glej zlasti sodbe z dne 10. januarja 2006 v zadevi International Air Transport Association in drugi (C-344/04, ZOdl. str. I-403, točka 36); z dne 30. maja 2006 v zadevi Komisija proti Irski (C-459/03, ZOdl., str. I-4635, točka 82) in z dne 11. septembra 2007 v zadevi Merck Genéricos Produtos Farmacêuticos (C-431/05, ZOdl., str. I-7001, točka 31).

14 – Glej sodbe z dne 14. novembra 1989 v zadevi Grčija proti Komisiji (30/88, Recueil, str. 3711, točka 13); z dne 20. septembra 1990 v zadevi Sevince (C-192/89, Recueil, str. I-3461, točka 9), in z dne 21. januarja 1993 v zadevi Deutsche Shell (C-188/91, Recueil, str. I-363, točka 17).

15 – V zvezi s tem pogojem glej moje sklepne predloge z dne 16. januarja 2008 v zadevi Kadi proti Svetu in Komisiji (C-402/05 P, v kateri še ni bilo odločeno, točka 23).

16 – Glej nedavno sodbo z dne 1. aprila 2004 v zadevi, Bellio F.lli (C-286/02, Recueil, str. I-3465, točka 33). V zvezi s sporazumi GATT ali STO, glej sodbo Sodišča z dne 10. septembra 1996 v zadevi Komisija proti Nemčiji (C-61/94, Recueil, str. I-3989, točka 52) in zgoraj navedeno sodbo International Air Transport Association in drugi (točka 35).

17 – Glej sodbo z dne 12. decembra 1972 v zadevi International Fruit Company in drugi (od 21/72 do 24/72, Recueil, str. 1219, točki 6 in 7).

18 – Sodbe z dne 23. novembra 1999 v zadevi Portugalska proti Svetu (C-149/96, Recueil, str. I-8395, točka 47); z dne 9. januarja 2003 v zadevi Petrotub in Republica (C-76/00 P, Recueil, str. I-79, točka 53); z dne 30. septembra 2003 v zadevi Biret International proti Svetu (C-93/02 P, Recueil, str. I-10497, točka 52); z dne 1. marca 2005 v zadevi Van Parys (C-377/02, ZOdl., str. I-1465, točka 39); z dne 27. septembra 2007 v zadevi Ikea Wholesale (C-351/04, ZOdl., str. I-7723, točka 29); sodbi Sodišča prve stopnje z dne 20. marca 2001 v zadevi Cordis proti Komisiji (T-18/99, Recueil, str. II-913, točka 50) in z dne 3. februarja 2005 v zadevi Chiquita Brands in drugi proti Komisiji (T-19/01, ZOdl., str. II-315, točka 114).

a) Pogoj za možnost sklicevanja na mednarodne sporazume

25. Da bi bil mednarodni sporazum lahko referenčno pravilo, po katerem bi bilo mogoče presojati zakonitost akta Skupnosti in, splošneje, da se lahko uporaba pogodbenih določb uspešno predlaga pri sodišču, je potrebno tudi, da se lahko ta mednarodni sporazum sodno uporabi. Drugače povedano, biti mora tak, da se je nanj mogoče sklicevati pri sodišču, to pomeni, „tak, da za posameznike iz Skupnosti ustvari pravico, da se nanj sklicujejo pri sodišču“ [19], to je, da ima „neposredni učinek“. [20]

26. Lahko bi šteli, da je ta pogoj neposrednega učinka povezan in omejen s postopkom za predhodno odločanje v zvezi s presojo veljavnosti, v okviru katerega je bil prvotno postavljen. V zgoraj navedeni sodbi International Fruit Company in drugi je Sodišče izrecno presodilo pogoj neposredne uporabe, ki se zahteva „v primeru, v katerem se pred nacionalnim sodiščem sklicuje na neveljavnost“. [21] Ta formulacija, ki je prispevala k zmedi med vprašanjem možnosti sklicevanja na mednarodne sporazume in vprašanjem neposrednega učinka prava Skupnosti [22], nedvomno razloži nekatere nesporazume. Vendar pa se pojma neposrednega učinka mednarodnih sporazumov in neposrednega učinka prava Skupnosti razlikujeta.

i) Pojem neposrednega učinka mednarodnega sporazuma

27. Pojma neposrednega učinka mednarodnih sporazumov in neposrednega učinka prava Skupnosti se različno presojata. Znano je, da iz cilja in sistematike ustanovitvene pogodbe Skupnosti izhaja, da pravo Skupnosti v celoti lahko povzroči neposredni učinek; ta lastnost je potrjena, kadar je zadevno pravilo Skupnosti jasno, nedvoumno in nepogojno. [23] Nič od tega pa ne velja za mednarodne sporazume, ki zavezujejo Skupnosti. Stranke podpisnice sporazuma lahko sporazumu, ki ga sklenejo, priznajo neposredni učinek, lahko pa sklenejo nasprotno. „V skladu z načeli mednarodnega prava se namreč lahko institucije Skupnosti, ki so pristojne za pogajanja in sklenitev sporazuma s tretjimi državami, z njimi svobodno sporazumejo o učinkih, ki jih morajo določbe sporazuma imeti v notranjem redu pogodbenih strank“. [24] Če to vprašanje v sporazumu ni izrecno urejeno, je naloga sodišča

19 – Zgoraj navedena sodba International Fruit Company in drugi (točka 7); glej v istem smislu tudi sodbo z dne 14. decembra 2000 v zadevi Dior in drugi (C-300/98 in C-392/98, Recueil, str. I-11307, točka 44); zgoraj navedeni sodbi Sodišča prve stopnje Cordis proti Komisiji (točka 46) in Chiquita Brands in drugi proti Komisiji (točka 114).

20 – Zgoraj navedena sodba Dior in drugi (točka 45).

21 – Zgoraj navedena sodba International Fruit Company in drugi (točka 8).

22 – Kot je opozoril med drugim Rideau, J., „Les accords internationaux dans la jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes“, *Revue générale du droit international public*, 1990, str. 289, zlasti str. 357.

23 – Glej sodbo z dne 5. februarja 1963 v zadevi van Gend & Loos (26/62, Recueil, str. 1).

24 – Zgoraj navedena sodba Portugalska proti Svetu (točka 34); glej še sodbo z dne 26. oktobra 1982 v zadevi Kupferberg (104/81, Recueil, str. 3641, točka 17).

vsake pogodbene stranke, da to stori.[25] Iz sodne prakse Sodišča torej izhaja, da ima mednarodni sporazum neposredni učinek v pravnem redu Skupnosti le pod dvojnim pogojem, in sicer da njegovi izrazi, narava in sistematika ne ovirajo možnosti sklicevanja nanj in da so določbe, na katere se sklicuje, ob upoštevanju predmeta in cilja sporazuma ter njegovih okoliščin videti dovolj nedvoumne in nepogojne, to je, da vključujejo jasno in nedvoumno obveznost, ki glede njene izvedbe ali njenih učinkov ni pogojena s poznejšim aktom.[26]

ii) Obseg pogoja neposrednega učinka mednarodnih sporazumov

28. Oba pojma se razlikujeta tudi po njunem obsegu. Iz sodbe Nemčija proti Svetu[27] namreč izhaja, da neposredni učinek mednarodnega sporazuma ne pogojuje možnosti sklicevanja na mednarodni sporazum le pred nacionalnim sodiščem, temveč tudi pred sodiščem Skupnosti; drugače povedano, ta pogoj velja ne glede na naravo tožbe, v utemeljitev katere se zatrjuje kršitev mednarodnega sporazuma. Iz te sodbe tudi izhaja, da ta pogoj velja ne glede na to, kdo je tožeča stranka, posameznik ali privilegirana tožeča stranka.

29. V zvezi s sporazumi STO je sodišče Skupnosti zavrnilo možnost sklicevanja nanje tako v okviru postopka za predhodno odločanje v zvezi s presojo veljavnosti[28] kot tudi ničnostne tožbe[29] ali odškodninske tožbe[30]. Zavrnilo je presojo tožbenega razloga glede kršitve prava STO, ki jo je zatrjeval posameznik ali država članica.

30. Čeprav je del teorije pogosto nasprotoval takemu obsegu neposrednega učinka mednarodnih sporazumov, pa je ta popolnoma upravičen. Kot varuh pravnega reda Skupnosti mora Sodišče v primeru sklicevanja na pravilo, ki izhaja iz mednarodnega pravnega reda, na splošno in enako določiti njegove učinke, ki veljajo za celotni pravni red Skupnosti. Tako z lahkoto opazimo, da se pogoj neposrednega učinka mednarodnega sporazuma zahteva ne glede na vrsto tožbe in tožeče stranke in ne glede na to, ali je bil spor predložen v odločanje nacionalnemu sodišču ali sodišču Skupnosti.[31]

25 – *Ibidem.*

26 – Glej sodbo z dne 29. aprila 1982 v zadevi Pabst & Richarz (17/81, Recueil, str. 1331, točka 27); zgoraj navedeni sodbi Kupferberg (točki 22 in 23) in Demirel (točka 14) ter sklepne predloge generalnega pravobranilca Darmona v isti zadevi, ki v zvezi s tem povzame celotno sodno prakso (točka 18); zgoraj navedene sodbe Racke (točka 31), Dior in drugi (točka 42), International Air Transport Association (točka 39); glej tudi sklepne predloge generalne pravobranilke J. Kokott v zadevi The International Association of Independent Tanker Owners in drugi (C-308/06, v kateri še ni bilo odločeno pred Sodiščem, točka 48).

27 – Sodba z dne 5. oktobra 1994 (C-280/93, Recueil, str. I-4973, točke od 103 do 112).

28 – Glej zgoraj navedeno sodbo Van Parys; glej v zvezi z GATT zgoraj navedeno sodbo International Fruit Company in drugi.

29 – Glej zgoraj navedeno sodbo Portugalska proti Svetu.

30 – Glej na primer. zgoraj navedeno sodbo Cordis proti Komisiji (točke od 44 do 60).

31 – Kot so nekateri teoretiki (glej Kovar, R., „Les accords liant les Communautés européennes et l'ordre juridique communautaire", *RMC* 1974, str. 352, zlasti strani od 358 do 359) ali Sodišča (Joliet, R., *Le droit institutionnel des Communautés européennes – Les institutions – Les sources – Les rapports entre ordres juridiques*, Liège 1983, zlasti strani 256 in 257) to predhodno v celoti razumeli.

31. Ker se pojma neposrednega učinka mednarodnih sporazumov in neposrednega učinka prava Skupnosti tako jasno razlikujeta, tako po pojmu kot po obsegu, bi bilo v prihodnosti, da bi se izognili vsakršni neprijetni zmedi, brez dvoma pametno uporabljati različne izraze za njihovo označitev in zato govoriti le o možnosti sklicevanja na mednarodne sporazume.

33. Prvič, kljub sodnemu nadzoru sistema reševanja sporov pušča sporazum še veliko prostora za pogajanje med strankami, celo v primeru, v katerem zadevni član ne izvršuje odločb in priporočil ORS. Zato bi dejstvo, da se sodnim organom naloži obveznost, da ne uporabljajo notranjih pravil, ki niso združljiva z določbami sporazuma, organom Skupnosti odvzelo možnost za rešitev, ki se jo doseže s pogajanji.

iii) Možnost sklicevanja na pravo STO

34. Drugič, nekateri trgovski partnerji Skupnosti odklanjajo vsakršno možnost sklicevanja na Sporazum. Isto svobodo je treba pustiti zakonodajnim in izvršilnim organom Skupnosti, da ne bi to privedlo do neravnovesja pri uporabi pravil STO, zlasti ker ta temelji na načelu vzajemnosti in obojestranskih koristi.

32. Ob uporabi te analize za GATT je Sodišče presodilo, da velika fleksibilnost njegovih določb in načelo pogajanj, vodenih na podlagi vzajemnosti in obojestranskih koristi, ki jih podpirajo, ovira možnost sklicevanja nanj. [32] Z drugimi besedami, iz namena, sistematike in besedila Sporazuma ne izhaja obveznost, da se jim prizna neposredni učinek. [33] Znano je, da je Sodišče prišlo do istega sklepa v zvezi s sporazumi STO [34], čeprav so nekateri menili, da bi moralo biti ob upoštevanju okrepljenega mehanizma reševanja sporov, ki so ga ti sporazumi vzpostavili, drugače. Sodišče se je, da pravu STO ni v celoti priznalo neposrednega učinka, oprlo na naslednji utemeljitvi.

35. Iz zgoraj navedenega izhaja, da je treba sporazume STO razlagati tako, kot da dopuščajo politično svobodo institucijam Skupnosti v okviru STO, ki bi bila s priznavanjem neposrednega učinka tem sporazumom lahko ogrožena. Sodišče meni, da na tem področju ne more posegati v pravice politike, ne da bi ogrožalo institucionalno ravnovesje.

32 – Glej zgoraj navedeno sodbo International Fruit Company in drugi.

33 – Glej zgoraj navedeno sodbo Nemčija proti Svetu (točka 110).

34 – V zgoraj navedeni sodbi Portugalska proti Svetu.

36. O primernosti tega utemeljevanja se je, kot vemo, veliko razpravljalo v teoriji [35] in včasih so jo izpodbijali generalni pravobranilci. [36] Lahko se je zdela v protislovju s prejšnjimi utemeljitvami, ki jih je Sodišče razvilo v zvezi z neposrednim učinkom tega ali onega mednarodnega sporazuma. [37] Rešitev, ki je bila iz nje izpeljana o neobstoju neposrednega učinka prava STO, je bila od tedaj večkrat poudarjena z neomajano stalnostjo sodne prakse.

37. Vendar to, da se na pravo STO ni mogoče sklicevati pri sodišču, ne pomeni, da ni del pravnega reda Skupnosti. S tega stališča formulacija Sodišča v zgoraj navedeni sodbi Portugalska proti Svetu brez dvoma ni posrečena. Zavede nas, da mednarodni sporazum ni del zakonodaje Skupnosti, medtem ko gre le za vprašanje sklicevanja v sodnih postopkih na to pravilo, to je pristojnosti sodišča, da o njem presoja. Vendar je nazadnje to tisto, kar je Sodišče, čeprav nespretno, v resnici želelo povedati. Zavrača namreč, da bi sporazume STO štelo med predpise, glede katerih nadzoruje zakonitost aktov Skupnosti, ker – glede na značaj prava STO – ni mogoče „priznati, da ima sodišče Skupnosti neposredno nalogo, da zagotavlja skladnost prava Skupnosti s temi pravili“. [38] Te sodne prakse torej ni mogoče razumeti tako, kot da pravu STO zanika lastnost pravnega vira Skupnosti, temveč kot da vpliva na njegov domet v sodnih postopkih. Kako bi sicer razumeli, da se domet v sodnih postopkih odvzame le deloma? Namreč, le če bi sodna uporaba prava STO ogrožala politično svobodo institucij Skupnosti v okviru STO, se na to pravo ne bi bilo mogoče uspešno sklicevati pred Sodiščem.

b) Omilitve načela nemožnosti sklicevanja na pravila STO

38. Sodna praksa Skupnosti je pripravila številne omilitve načela nemožnosti sklicevanja na pravo STO, ki so mogoče le zato, ker je pravo STO del pravnega reda Skupnosti. Razlage same, ki utemeljujejo zavrnitev načela možnosti sklicevanja na pravila STO,

35 – Med obširno literaturo naj izpostavim zlasti Eeckhout, P., „The domestice legal status of the WTO Agreement: interconnecting legal systems“, *CMLR* 1997, str. 11; Kuijper, P. J. in Bronckers, M., „WTO law in the European Court of justice“ *CMLR* 2005, str. 1313; Peers, S., „Fundamental Right or political Whim? WTO Law and the European Court of Justice“, v G. de Burca/Scott, *The EU and WTO,* 2001, str. 111.

36 – Glej zlasti sklepne predloge generalnega pravobranilca Saggia v zgoraj navedeni sodbi Portugalska proti Svetu in sklepne predloge generalnega pravobranilca Tesaura v zadevi Hermès (sodba z dne 16. junija 1998, C-53/96, Recueil, str. I-3606, točke od 28 do 37).

37 – Zadostuje, da se to razlago primerja z analizo Sodišča v zgoraj navedeni zadevi Kupferberg glede nekega drugega mednarodnega sporazuma (točke od 17 do 22).

38 – Zgoraj navedeni sodbi Portugalska proti Svetu (točki 46 in 47) in Van Parys (točka 53).

utemeljujejo te omilitve. Te omilitve so treh vrst.

39. Na prvem mestu je treba akte Skupnosti [39] in nacionalne ukrepe [40] razlagati skladno s pravom STO. Podobna obveznost namreč ne more spremeniti pogajalskih možnosti institucij v primeru spora z njihovimi partnerji iz STO. To je jasno, kadar se ta obveznost nanaša na nacionalno pravo. Prav tako to tudi velja, kadar se ta obveznost uporablja za akte Skupnosti. Skladna razlaga velja namreč le takrat, kadar je to mogoče. Tako se vzpostavi možnost institucij, da s sprejetjem ali ohranitvijo akta, ki je jasno v nasprotju s pravom STO, raje izberejo pot, ki jo dosežejo s pogajanji.

40. Na drugem mestu lahko sporazumi služijo kot temelj za obsodbo države članice zaradi neizpolnitve obveznosti. [41] Ta rešitev je tudi lahko razumljiva. Neobstoj akta Skupnosti, ki bi bil v nasprotju s pravom STO, razkriva željo institucij, da se z njim uskladijo. Zato se država članica ne more enostransko zavezati za obveznosti, ki iz njega izhajajo. In njena obsodba v ničemer ne obremenjuje možnosti institucij, da v prihodnosti ne bi uporabljale pravila STO, temelja za obsodbo za ceno rešitve, ki se jo doseže s pogajanji.

41. Na zadnjem mestu, pritožbeno sredstvo, ki se nanaša na kršitev prava STO, je dopustno – tudi tedaj, ko se nanj sklicuje zaradi izpodbijanja zakonitosti akta Skupnosti – v dveh primerih: [42] v primeru, v katerem je Skupnost nameravala izvršiti posebno obveznost, ki jo je prevzela v okviru STO, [43] ali v primeru, v katerem je akt Skupnosti, s tem da je izrecno napotil na natančno določene določbe sporazumov STO, posameznikom dal pravico, da se nanje sklicujejo. [44] Od tedaj, ko sporazumi STO – niti izrecno niti razloženi ob upoštevanju njihovega predmeta in cilja – ne zavezujejo strank podpisnic, da mu priznajo neposredni učinek v njihovih pravnih redih, je vsaka od njih sama pristojna, da prosto določi pravna sredstva za zagotavljanje njihovega dobrovernega izvajanja v njenem pravnem redu [45], to pomeni, da se odloči, ali namerava posameznikom dati pravico, da se sklicujejo na njihove določbe. Omenjena primera pomenita izražanje take volje Skupnosti. Prav tako izkazuje, da se namerava uskladiti s pravom STO, tako da se prostovoljno odpove manevrskemu prostoru pri uporabi pravil STO, ki ga imajo nekatere pogodbene stranke, ki odklanjajo vsakršni neposredni učinek teh pravil.

39 – Glej zgoraj navedeno sodbo Komisija proti Nemčiji (točka 52); sodbo z dne 7. junija 2007 v zadevi Řízení Letového Provozu (C-335/05, ZOdl., str. I-4307, točka 16) in zgoraj navedeno sodbo Merck Genéricos Produtos Farmacêuticos (točka 35).

40 – Glej zgoraj navedeni sodbi Hermès (točka 28) in Dior in drugi (točka 47).

41 – Glej zgoraj navedeno sodbo Komisija proti Nemčiji.

42 – Med drugim sta omenjena v zgoraj navedeni sodbi Portugalska proti Svetu (točka 49).

43 – To je primer Nakajima. Glede uporabe glej zgoraj navedeno sodbo z dne 9. januarja 2003 v zadevi Petrotub in Republica (točke od 52 do 56).

44 – To je primer Fediol.

45 – Glej zgoraj navedeno sodbo Portugalska proti Svetu (točka 35).

2. Vpliv sklepa ORS o obsodbi Skupnosti

42. Utemeljevanje pritožnic spada v okvir, ki ga postavlja ta sodna praksa. Sodišču so predlagale, naj ugotovi, ali in v kakšni meri je sklep ORS, s katerim je ugotovljena nezdružljivost ureditve Skupnosti z določbami sporazumov STO, tudi takšne narave, da preusmerja zavrnitev načela o možnosti sklicevanja na te sporazume, s tem da posledično izključi vsakršni nadzor nad združljivostjo sekundarnega prava Skupnosti glede na te sporazume. V ta namen vztrajajo pri zavezujočem značaju sklepa ORS, da utemeljijo to, da mora bit tak, da se nanj lahko sklicujejo in da se lahko pritožijo, če ni izvršen, čeprav se na same sporazume STO ni mogoče sklicevati. Utemeljevanje, predstavljeno na ta način, je nesporno nerodno. Kot je Svet pravilno odgovoril, sklep ORS ne more povzročiti večjih učinkov, kot so pravila STO, katerih kršitev je ugotovljena z njim. Vprašanje, postavljeno Sodišču, je torej natančneje vprašanje, ali – če povzamem besede Sodišča prve stopnje v izpodbijanih sodbah – „sporazumi STO dajejo posameznikom v Skupnosti pravico, da se sklicujejo nanje v sodnem postopku, v katerem izpodbijajo veljavnost skupnostne ureditve, če je ORS odločil, da je tako ta kot tudi ureditev, ki jo je Skupnost sprejela naknadno zaradi uskladitve z zadevnimi pravili STO, z njimi nezdružljiva“. [46]

43. Pritožnici Sodišču prve stopnje očitata, da je v izpodbijanih sodbah odgovorilo nikalno. Vendar pa je sodišče na prvi stopnji, s tem ko je tako presodilo, le sledilo prejšnji usmeritvi sodne prakse. Sodišče je namreč že dopustilo, da se razume, da ne more obstajati možnost sklicevanja na sklep ORS neodvisno od možnosti sklicevanja na pravila STO. [47] Seveda pa vprašanje, ali sklep ORS o obsodbi Skupnosti lahko preusmerja načelo nemožnosti sklicevanja na pravo STO, ostaja nerešeno. Res je tudi, da je bilo najprej videti, da je Sodišče na tej točki odprlo vrata, s tem da je očitalo Sodišču prve stopnje, da ni odgovorilo na trditev, da so pravni učinki sklepa ORS glede Evropske skupnosti „taki, da postavljajo pod vprašaj njihovo presojo glede neobstoja neposrednega učinka pravil STO in upravičujejo izvajanje nadzora nad zakonitostjo direktiv […] s strani sodišča Skupnosti glede teh pravil, v okviru odškodninske tožbe, ki jo je vložila tožeča stranka“. [48] Vendar je sodišče Skupnosti to hitro prekinilo, s tem da je presodilo, da je mogoče ugotoviti nezdružljivost akta Skupnosti s pravom STO – čeprav je bila ugotovljena s sklepom ORS – v okviru vprašanja za predhodno odločanje glede presoje veljavnosti [49] ali utemeljitve odškodninske tožbe [50], ne glede na neobstoj neposrednega učinka pravil STO, le v ozkem okviru, ki ga omejujejo rešitve iz zadev Nakajima in Fediol.

46 – Sodbi Fiamm (točka 108) in Fedon (točka 101).

47 – Sodišče je namreč že pojasnilo, da dejstvo, da se posameznik sklicuje na neupoštevanje obveznega značaja, za Skupnost, sklepa ORS, vodi do zatrjevanja kršitve obveznega učinka sporazuma STO, kar je mogoče le v primeru neposrednega učinka tega sporazuma (glej sodbo Sodišča z dne 14. oktobra 1999 v zadevi Atlanta proti Evropski skupnosti, C-104/97 P, Recueil, str. I-6983, točke od 17 do 23).

48 – Glej zgoraj navedeno sodbo Biret International proti Svetu (točka 57).

49 – Glej zgoraj navedeno sodbo Van Parys.

50 – Glej zgoraj navedeno sodbo Sodišča prve stopnje Chiquita Brands in drugi proti Komisiji.

44. Družbi FIAMM in FEDON to sodno prakso poznata. Kljub temu vztrajata na posebnostih njunega primera glede na prejšnje zadeve, da bi dosegli drugačno rešitev. V tem pogledu navajata, da je Sodišče povabljeno, da se izreče o možnosti sklicevanja na sklep ORS po poteku razumnega roka, določenega za uskladitev z njim, da bi dobili odškodnino za dejansko utrpljeno škodo, ki je nastala zaradi povračilnih ukrepov. Šlo naj bi torej za nov primer, ker je bila v sodbi Van Parys obravnavana nemožnost sklicevanja na sklep ORS, da bi se v okviru vprašanja za predhodno odločanje presodila veljavnost akta Skupnosti; nov tudi zato, ker čeprav se je v zgoraj navedeni zadevi Chiquita Brands in drugi prav tako obravnavalo odškodninski zahtevek zaradi škode, utrpljene zaradi stalnih kršitev pravil STO, ki jih je ugotovil ORS, vendar je tožeča stranka le predlagala uporabo izjeme Nakajima.

45. Presoja utemeljenosti trditev pritožnic zahteva vrnitev k temeljem samega načela nemožnosti sklicevanja na pravo STO. Ponovno naj opozorim, da je bila sporazumom STO ob upoštevanju njihove narave in sistematike načeloma v celoti zavrnjena vsaka možnost sklicevanja in da je sporna uporaba pravil STO mogoča le takrat, kadar to ne vpliva niti na možnosti pogajanj, ki jih sporazumi STO določajo za stranke pogodbenice celo v primeru spora, niti na vzajemnost in ravnovesje pri uporabi s pogodbo sprejetih obveznosti iz naslova STO, to na kratko pomeni, kadar to ne omejuje politične svobode, ki jo narava in sistematika sporazumov STO dajeta pogodbenim strankam v zvezi z uporabo določb teh sporazumov. Ugotoviti je torej treba, ali bi v posebnih okoliščinah obravnavane zadeve možnost, priznano pritožnicama, da se sklicujeta na sklep ORS zaradi ugotovitve nezakonitosti ravnanja Skupnosti, da bi dosegli povračilo škode, utrpljene zaradi dodatnih carinskih dajatev, ki so jih Združene države naložile kot povračilni ukrep zaradi tega, ker Skupnost ni izvršila sklepa ORS, ogrozila politično svobodo zakonodajnih in izvršilnih organov Skupnosti v okviru STO.

46. S tega vidika se prvo vprašanje nanaša na obstoj take politične svobode v posebnih okoliščinah obravnavanega primera. Odgovor bi bil zagotovo pritrdilen, če razumni rok za izvršitev sklepa ORS še ne bi potekel. Sodišče je že pojasnilo, da „sodišče Skupnosti – zato da ne bi odvzelo učinka podelitvi razumnega roka za uskladitev s priporočili ali sklepi ORS, določenega v okviru sistema reševanja sporov, ki je bil vzpostavljen s sporazumi STO – ne sme nadzorovati zakonitosti zadevnih aktov Skupnosti, zlasti v okviru odškodninske tožbe, vložene na podlagi člena 178 Pogodbe“. [51] Vendar natančno tako, kot družbi FIAMM in FEDON pravilno poudarjata, je razumni rok, ki je bil določen za Skupnost, da se uskladi s Sklepom ORS, potekel 1. januarja 1999 in s sklepom z dne 19. aprila 1999 je ORS ugotovil, da je tega 1. januarja obstajala nezdružljivost zakonodaje Skupnosti s pravili STO. Zato zatrjujeta, da od trenutka, ko v dvajsetih dneh, ki so sledili dnevu, ko je potekel razumni rok, ni bilo dogovorjeno nobeno zadovoljivo nadomestilo, kot je kot možnost določal člen 22(2) MRS, se Skupnost ni več mogla zatekati

51 – Zgoraj navedena sodba Biret International proti Svetu (točka 62).

k rešitvam, ki jih doseže s pogajanji. Ni imela druge izbire, kot da se uskladi s sklepom ORS ali pa da je izpostavljena povračilnim ukrepom, če tega ne stori. Razprava se, kot vidimo, na koncu nanaša na obvezujočo moč sklepa ORS: ali MRS določa izvajanje sklepov in priporočil ORS v celoti?

47. Naj jasno povem, da se na tej točki ne strinjam z analizo pritožnic. [52] Seveda člen 22(1) MRS daje prednost doslednemu izvajanju priporočila za uskladitev ukrepa s sporazumi STO in v skladu s členom 3(7) je prvi cilj MRS ponavadi – če ni rešitve, sklenjene vzajemno med strankami, ki bi bila združljiva z zadevnimi sporazumi – umik ukrepov, za katere se ugotovi, da so neskladni. Vendar pa ni mogoče sklepati, da – če povzamemo sodno prakso [53] – MRS določa načine za zagotavljanje dobrovernega izvajanja sklepa ORS v notranjem pravnem redu pogodbenih strank in posledično pravil STO, za katera je ugotovila, da so kršena. Skupnost ohranja svobodo politične izbire, da se najprej izpostavi povračilnim ukrepom, ki jih bo dovolil ORS na podlagi člena 22(2) MRS. Poleg tega – kot je Sodišče že poudarilo [54] in kot je Sodišče prve stopnje opomnilo v izpodbijanih sodbah [55] – tudi po poteku roka, določenega za uskladitev ukrepa, razglašenega za nezdružljivega, s pravili STO, in tudi po dovoljenju in sprejetju povračilnih ukrepov ostajajo v vsakem primeru pogajanja med strankami v sporu pomembna. V členu 22(8) MRS sta tako poudarjena začasnost prekinitve koncesij in omejeno trajanje „do ukinitve ukrepa, za katerega je bilo ugotovljeno, da ni združljiv z zadevnim sporazumom, ali dokler članica, ki mora uresničiti priporočila ali sklepe, ne zagotovi rešitve glede izničenja ali zmanjšanja koristi ali se ne doseže medsebojno zadovoljiva rešitev“, z edinim pridržkom, ki je določen v členu 3(5) MRS, da je ta rešitev združljiva s sporazumi STO. V preostalem, z zaporednimi spremembami skupnostne ureditve uvoza banan, glede katere je bila ugotovljena nezdružljivost s pravili STO, Svet in Komisija nista skušali ukiniti določb, ki so bile ugotovljene za nasprotne; hkrati sta skušali upoštevati ugotovitve ORS, spoštovati obveznosti, prevzete nasproti drugim podpisnicam Četrte konvencije iz Lomeja, in ohraniti cilje SUT za banane; spor je bil nazadnje končan s sklenitvijo sporazuma z Združenimi državami 19. aprila 2001. Seveda bi bilo mogoče ugovarjati, da se ne bi bilo mogoče izogniti izvedbi priporočil in sklepov ORS in da podobna rešitev, dosežena s pogajanji,

52 – Čeprav je utemeljena s sklepnimi predlogi nekaterih generalnih pravobranilcev (glej sklepne predloge generalnega pravobranilca Albera v zgoraj navedeni zadevi Biret International proti Svetu in sklepne predloge generalnega pravobranilca Tizzana v zgoraj navedeni zadevi Van Parys).

53 – Glej zgoraj navedeno sodbo Portugalska proti Svetu (točka 41).

54 – Glej zgoraj navedeno sodbo Van Parys (točke od 42 do 51). Glej tudi zgoraj navedeno sodbo Sodišča prve stopnje Chiquita Brands in drugi proti Komisiji (točka 164).

55 – Glej sodbi Fiamm (točke od 125 do 129) in Fedon (točke od 118 do 123).

pomeni še eno obliko izvedbe sklepa ORS. [56] Vendar pa svoboda ostaja, ne glede na to, ali se na trajno možnost rešitve spora, ki se jo doseže s pogajanji, gleda kot na omejeno svobodo izbire načinov izvedbe sklepov ORS ali na svobodo, da se raje izbere alternativa izvedbe tega sklepa.

48. Ali bi bila nemožnost sklicevanja na pravila STO, katerih kršitev je bila ugotovljena s sklepom ORS, v namene prevzemanja krivdne odgovornosti Skupnosti taka, da bi poslabšala politično svobodo, ki jo ima Skupnost v vsakem primeru v pravnem okviru STO? Drugače povedano, ali naj bi to, da je sodišče Skupnosti v primeru odškodninske tožbe ugotovilo nezakonitost ravnanja Skupnosti, kar naj bi omogočilo priznavanje podobne nemožnosti sklicevanja, omejilo to svobodo? Pritožnici očitata Sodišču prve stopnje, da jo je potrdilo. [57] Navajata, da namen ugotovitve nezakonitosti ni doseči – kakor v okviru predloga za predhodno odločanje za presojo veljavnosti, ki ga ponazarja zadeva Van Parys, ali v okviru tožbe za razglasitev ničnosti – da je ukrep Skupnosti, ki je v nasprotju s pravom STO, razglašen za neveljavnega ali ničnega; ta sodna odločba bi bila nedvomno taka, da bi vplivala na možnost zakonodajnih in izvršilnih organov Skupnosti, da bi poiskali rešitev, ki se jo doseže s pogajanji, saj bi prisilila institucije, da bi ponovno preučile ukrep, ki je bil razglašen za neveljavnega ali ničnega v pravnem redu Unije. Ugotovitev nezakonitosti naj bi se v obravnavanem primeru nanašala le na to, da bi zadostila enemu od treh pogojev, ki morajo biti izpolnjeni za nepogodbeno krivdno odgovornost Skupnosti, nobenega vpliva pa naj ne bi imela na učinkovitost ukrepa Skupnosti, ki je bil spoznan za nezdružljivega s sporazumi STO.

49. Tudi tu me trditve tožečih strank ne prepričajo. Seveda nezakonitost – ki jo ugotavlja sodišče Skupnosti v okviru odškodninske tožbe – zakonodaje Skupnosti, katere nezdružljivost s pravom STO je ugotovil ORS, ne vodi formalno niti do njene razglasitve ničnosti niti do razveljavitve. Ta ureditev torej ostaja sestavni del pravnega reda in ostaja teoretično veljavna. Ugotovitev nezakonitosti s strani sodišča Skupnosti ni nič manj pravnomočna. Zato politični organi Skupnosti ne morejo dopustiti, da ta nezakonitost traja, razen če ne bi upoštevali načela pravne skupnosti. Dolžni bi bili odpraviti to nezakonitost, tako da bi razveljavili ali umaknili zadevno zakonodajo. Zato bi bilo zanje nemogoče, da bi s pogajanji poiskali rešitev, ki bi jim omogočila, da bi bolje uravnovesili različne interese, ki so v igri, tako kot so to storili v obravnavanem primeru z zadnjimi normativnimi spremembami skupnostne ureditve uvoza banan. Njihov politični manevrski prostor bi bil torej nesporno postavljen pod vprašaj.

50. Poleg tega bi priznanje krivdne odgovornosti Skupnosti ponudilo možnost vsem podjetjem, ki so bila prizadeta bodisi z ukrepom Skupnosti, ki ni združljiv s pravili same STO, bodisi s povračilnimi ukrepi, da s pomočjo tožbe v celoti dosežejo povračilo

56 – Glej v tem smislu sklepne predloge generalnega pravobranilca Albera v zgoraj navedeni zadevi Biret International proti Svetu (točke od 74 do 88) in sklepne predloge generalnega pravobranilca Tizzana v zgoraj navedeni zadevi Van Parys (točki 56 in 57).

57 – Glej sodbi Fiamm (točke od 130 do 135) in Fedon (točke od 123 do 128).

škode, ki je nastala pri njih. Namen take finančne obremenitve bi bil tudi, da bi prisilil politične organe Skupnosti, da bi umaknili ukrep Skupnosti, za katerega je bilo presojeno, da ni združljiv s pravili STO, in bi torej omejili svobodo ravnanja, ki jim je dopuščena v pravnem okviru STO.

B – *Objektivna odgovornost Skupnosti*

51. Pritožnici nazadnje ugovarjata, da priznanje možnosti sklicevanja na sklep ORS zaradi povračila škode, nastale zaradi povračilnih ukrepov, sprejetih na podlagi neizvršitve tega sklepa, ne bi imelo nobenega vpliva več na politično svobodo organov Skupnosti, od tedaj ko bil je v obravnavanem primeru odškodninski zahtevek vložen po rešitvi trgovskega spora v zadevi Fedon ali vsaj preučen po zadevi Fiamm. Določitev načela odgovornosti za nezakonito ravnanje Skupnosti, ki naj se v določenem razumnem roku ne bi uskladila s sklepom ORS, naj bi bila vendar kot Damoklejev meč, ki naj bi visel nad prihodnostjo svobode političnih organov Skupnosti znotraj STO.

52. Iz zgoraj navedenega izhaja, da je mogoče le potrditi zavrnitev Sodišča prve stopnje, da v okviru odškodninske tožbe, kadar ne gre za izjemi Fediol in Nakajima, nadzira zakonitost ravnanja toženih institucij v zvezi s pravili STO, za katera je ORS ugotovil, da jih je Skupnost kršila.

53. Pritožnice očitajo Sodišču prve stopnje, da je napačno ugotovilo pomen neobičajne škode, zaradi česar je v obravnavanem primeru nepravilno ni priznalo. Obramba pa, čeprav se Svet, Komisija in Kraljevina Španija strinjajo z analizo Sodišča prve stopnje o neobstoju neobičajnosti škode, ki sta jo utrpeli pritožnici, in so torej zadovoljni z izrekom izpodbijanih sodb, ki zavrača vsakršno krivdno odgovornost Skupnosti, Sodišču prve stopnje očita, da je določilo samo načelo odgovornosti za zakoniti akt, da ga je priznalo za veljavnega v obravnavanem primeru, da je zanj postavilo pogoje, ki niso dovolj strogi, in da je nepravilno priznalo, da so nekateri med njimi, zlasti ta, ki se nanaša na neposredno vzročno zvezo, izpolnjeni. Tako predlagajo Sodišču, naj spremeni obrazložitve izpodbijanih sodb, celo – kar zadeva Svet in špansko vlado, ki sta v ta namen vložila pritožbi – da delno razveljavi izpodbijane sodbe. Presodil bom upoštevnost trditev različnih strank, tako da bom zapovrstjo preučil vprašanje o načelu objektivne odgovornosti Skupnosti, njeno področje uporabe in na koncu vprašanje pogojev, ki morajo biti zanjo podani.

1. Načelo objektivne odgovornosti Skupnosti

54. Svet, Komisija in Kraljevina Španija izpodbijajo, da je načelo odgovornosti Skupnosti – ki ga je potrdilo Sodišče prve stopnje, po njihovem mnenju brez zadostne obrazložitve – kadar ne gre za nezakonito ravnanje njenih organov, splošno načelo, ki je skupno pravnim ureditvam držav članic. Precej manj kot polovica držav članic naj bi uzakonila tako načelo v njihovih pravnih redih in njihovo število naj bi se omejilo le na dve, kadar je akt, zaradi katerega nastane škoda, zakonodajni akt. Res je, da je Sodišče prve stopnje, brez pretiranih skrbi zaradi predstavitve, utemeljilo načelo odgovornosti Skupnosti, kadar ni nezakonitega ravnanja njenih organov, le na trditvi, da „nacionalne pravne ureditve nepogodbene odgovornosti posameznikom, čeprav v različnih obsegih, na posebnih področjih in na različne načine, dopuščajo, da v sodnem postopku prejmejo odškodnino za določeno škodo, tudi takrat, kadar nezakonito ravnanje povzročitelja škode ni podano“. [58] Člen 288, drugi odstavek, ES pa določa, da mora biti nadomestilo škode s strani Skupnosti, ki so jo povzročile njene institucije, v skladu s „splošnimi načeli, ki so skupna pravnim ureditvam držav članic“.

55. Vendar ali je treba člen 288, drugi odstavek, ES razumeti tako, da v pravu Skupnosti ne dopušča sprejetja rešitve na področju nepogodbene odgovornosti javnega organa, razen če se z njo strinjajo vse države članice? Ali odkritje „splošnega načela, ki je skupno pravnim ureditvam držav članic,“ lahko izvira le iz skoraj mehanskega sestavljanja pravnih ureditev vseh držav članic, da na koncu ostanejo le elementi, ki se popolnoma pokrivajo? Mislim, da to ni tako. Podobna matematična logika najmanjšega skupnega imenovalca bi privedla do vzpostavitve sistema odgovornosti Skupnosti, kjer bi bile možnosti žrtev škode, za katero so odgovorne institucije, da dosežejo povračilo, zelo zmanjšane. [59] Čeprav mora Sodišče seveda dobiti navdih pri najbolj značilnih izrekih sistemov notranjega prava, pa mora predvsem skrbeti za to, da izbere rešitev, ki je prilagojena potrebam in posebnim značilnostim pravnega reda Skupnosti. Z drugimi besedami, Sodišče se mora navdihovati pri pravnih tradicijah držav članic, da bi našlo odgovor na podobna pravna vprašanja, ki se postavljajo v pravu Skupnosti, ki hkrati spoštuje pravno tradicijo držav članic in je prilagojeno okoliščinam pravnega reda Skupnosti. V tem pogledu je lahko najboljša tudi manjšinska rešitev, če najbolj ustreza zahtevam sistema Skupnosti. Da bi se o tem prepričali, zadostuje, da omenim primer „Vertrauensschutzprinzip“, ki je uzakonjen v pravu Skupnosti, čeprav ga je poznalo le nemško pravo. Zato dejstvo, da le špansko in francosko pravo določata odgovornost

58 – Sodbi Fiamm (točka 159) in Fedon (točka 152). Za ponovno uporabo te rešitve in enakih razlogov glej sodbo Sodišča prve stopnje z dne 10. maja 2006 v zadevi Galileo International Technology in drugi proti Komisiji (T-279/03, ZOdl., str. II-1291, točke od 144 do 147).

59 – Enako je generalni pravobranilec Roemer zavrnil uporabo „načela spodnje meje“, ki naj bi izhajala iz odločitve, da se izberejo le pravila, ki obstajajo v vseh državah članicah (sklepni predlogi v zadevi Zuckerfabrik Schöppenstedt proti Svetu, sodba z dne 2. decembra 1971, 5/71, Recueil, str. 975, zlasti str. 991). Poudaril je, da tisto, kar je pomembno, „ni usklajenost pravnih redov vseh držav članic niti vrsta volitev, ki ji sledi ugotovitev večine, temveč […] ponderirana študija primerjalnega prava“ (sklepni predlogi v zadevi Werhahn Hansamühle in drugi proti Svetu in Komisiji, od 63/72 do 69/72, sodba z dne 13. novembra 1973, Recueil, str. 1253, zlasti str. 1258). Omenil je celo možnost, da se dobi navdih pri „nacionalni ureditvi, ki je najbolj sodno izdelana (‚überlegenst‘)“ (sklepni predlogi v zgoraj navedeni zadevi 5/71, glej zlasti str. 991), „da se ugotovi, kateri pravni red izgleda najboljši“ (sklepni predlogi v zg. navedenih zadevah od 63/72 do 69/72, zlasti str. 1258). Po mojem mnenju ne gre za to, da bi poiskali najboljšo sodno rešitev, temveč da bi odkrili tisto, ki se bo pokazala za najprimernejšo glede na okoliščine in potrebe pravnega reda Skupnosti.

javnega organa zaradi dopustnega zakonodajnega akta, ne more biti ovira za njegovo priznanje v pravu Skupnosti.

56. Odločujoče je vprašanje, ali bi taka rešitev najbolj zadovoljila posebne potrebe pravnega reda Skupnosti. To pa ne pomeni, da bi moralo biti načelo odgovornosti javnega organa zaradi dopustnega zakonodajnega akta določeno v pravnem redu Skupnosti takoj, ko se pokaže za najboljšo pravno rešitev, ki bi morala biti kot taka sprejeta v pravnem redu Skupnosti. Njegova določitev v pravu Skupnosti bi morala biti le rezultat primerjave izrekov, ki so bili na tem področju izbrani v različnih nacionalnih pravnih redih z namenom odkriti rešitev, ki je najbolj prilagojena zahtevam pravnega reda Skupnosti. [60]

57. Zdi se mi, da je tako v tem primeru. Določitev načela objektive odgovornosti Skupnosti bi v skrbi za pravičnost omogočila kompenzacijo strogosti pogojev za nastanek krivdne odgovornosti Skupnosti, povezane zlasti z zahtevo po dovolj resni kršitvi pravnega pravila, ki varuje posameznike [61], da bi se žrtvam posebej hude škode, ki so jo utrpele zaradi ravnanja institucij Skupnosti, dalo možnost, da dobijo povračilo. Prilagoditev take rešitve nedvomno pojasnjuje, da Sodišče nikoli ni zanikalo možnosti, da jo določi. [62] Poleg tega, čeprav se taka pravna rešitev najde le v nekaterih nacionalnih pravnih redih, pa sta njena izražena skrb in varovanje pravnih interesov, ki jih zagotavlja, upoštevani tudi v drugih pravnih redih, čeprav, kot bomo videli [63], z drugačnimi pravnimi mehanizmi.

58. V posebnih okoliščinah obravnavanih primerov je ta rešitev videti še bolj prilagojena. Zaradi nemožnosti sklicevanja na pravila STO se namreč pravni upravičenci, ki naj bi se pritožili na ravnanje institucij Skupnosti, ki je v nasprotju s sporazumi STO, kot smo videli, ne morejo sklicevati na njegovo nezakonitost. Tako možnost vložitve ničnostne tožbe kot možnost predložitve

60 – Za ponazoritev te metode v zvezi s pravico do stavke, katere namen je soočiti rešitev, dobljeno iz nacionalnih pravnih redov, z zahtevami, ki so značilne za pravni red Skupnosti glej moje sklepne predloge v zadevi International Transport Workers' Federation et Finnish Seamen's Union (sodba z dne 11. decembra 2007, C-438/05, ZOdl., str. I-10779, točka 60).

61 – Glej sodbo z dne 4. julija 2000 v zadevi Bergaderm in Goupil proti Komisiji, (C-352/98 P, Recueil, str. I-5291, točki 41 in 42).

62 – Glej sodbe z dne 13. junija 1972 v zadevi Compagnie d'approvisionnement, de transport et de crédit in Grands Moulins de Paris proti Komisiji (od 9/71 do 11/71, Recueil, str. 391, točka 46); z dne 31. marca 1977 v zadevi Compagnie industrielle et agricole du comté de Loheac in drugi proti Svetu in Komisiji (od 54/76 do 60/76, Recueil, str. 645, točka 19); z dne 6. decembra 1984 v zadevi Biovilac proti EGS (59/83, Recueil, str. 4057, točka 29); z dne 24. junija 1986 v zadevi Développement et Clemessy proti Komisiji (267/82, Recueil, str. 1907, točka 33); z dne 15. junija 2000 v zadevi Dorsch Consult proti Svetu in Komisiji (C-237/98 P, Recueil, str. I-4549, točka 18); sodbe Sodišča prve stopnje z dne 6. decembra 2001 v zadevi Area Cova in drugi proti Svetu in Komisiji (T-196/99, Recueil, str. II-3597, točka 171); z dne 20. februarja 2002 v zadevi Förde-Reederei proti Svetu in Komisiji (T-170/00, Recueil, str. II-515, točka 56); z dne 10 aprila 2003 v zadevi Travelex Global and Financial Services in Interpayment Services proti Komisiji (T-195/00, Recueil, str. II-1677, točka 161); z dne 2. julija 2003 v zadevi Hameico Stuttgart in drugi proti Svetu in Komisiji (T-99/98, Recueil, str. II-2195, točka 60) in z dne 10. februarja 2004 v zadevi Afrikanische Frucht-Compagnie proti Svetu in Komisiji (T-64/01 in T-65/01, Recueil, str. II-521, točki 150 in 151).

63 – Glej točko 63 teh sklepnih predlogov.

vprašanja za predhodno odločanje, s katerim se presoja veljavnost ali možnost vložitve odškodninske tožbe, ki temelji na krivdi, ni na razpolago. Če ni določitve načela objektivne odgovornosti Skupnosti, bi bili celo tisti, ki so zaradi te nezakonitosti utrpeli posebej hudo škodo, prikrajšani za vsako pravno varstvo. V istem vrstnem redu idej se opazi, da je določitev objektivne odgovornosti zaradi zakonov s strani francoskega Conseil d'État pogosto predstavljena kot nadomestilo za to, da se francosko upravno sodišče pri opravljanju presoje ustavnosti ne more razglasiti za sodnika za zakone.

59. Poleg tega bi sprejetje načela objektivne odgovornosti služilo tudi zahtevam dobrega upravljanja. Zavezovalo bi politično oblast, kadar bi nameravala ohraniti ureditev Skupnosti kljub poteku razumnega roka, ki je določen za uskladitev s sklepom ORS, s katerim je bila ugotovljena za nezdružljivo s pravili STO, da bolje presodi stroške, ki bi zaradi tega nastali in bi bremenili državljane Unije, in da jih uravnovesi s prednostmi za zadevni gospodarski sektor ali sektorje za ohranitev skupnostne ureditve. V tem primeru ne bi prišlo do zmanjšanja diskrecijske pravice institucij v okviru STO, temveč do zagotovitve preudarnega izvrševanja te diskrecijske pravice.

60. Nazadnje, priznanje načela objektivne odgovornosti bi vodilo do tega, da bi pustilo pravnemu redu Skupnosti obvladovanje notranje razdelitve posledic, ki izhajajo iz svobode ravnanja institucij v okviru STO. Ne bi bili več trgovski partnerji tisti, ki bi se s sprejetjem povračilnih ukrepov diskrecijsko odločali, katero kategorijo gospodarskih subjektov naj obremenjuje strošek te svobode, ampak bi bila Skupnost tista, ki bi odločala, ali naj ta strošek nosijo le podjetja, prizadeta s povračilnimi ukrepi, ali pa naj bo razdeljen na celotno družbo.

61. Zaradi razlogov, ki sem jih ravnokar navedel, se mi zdi, da obravnavane zadeve ponujajo priložnost oziroma celo nalagajo, da se v sodni praksi Sodišča naredi dodaten korak. Z določitvijo načela objektivne odgovornosti Skupnosti gre za to, da ta sodna praksa preskoči iz faze morebitnega v fazo določenega, iz negotovega časa v čas rešitev. [64]

62. Določitev načela objektivne odgovornosti Skupnosti bi lahko dobila navdih pri ideji enakosti državljanov pred javnimi organi, na kateri je francosko upravno pravo utemeljilo odgovornost zaradi zakonov. Utemeljitev se lahko na kratko predstavi na naslednji način: za vsako javno dejavnost se šteje, da ima od nje koristi celotna skupnost,

64 – Da povzamen formulo, izposojeno pri Picod, F., et Coutron, L., „La responsabilité de la Communauté européenne du fait de son activité administrative", v Auby J. B. et Dutheil de la Rochère, J., *Droit administratif européen*, Bruylant 2007, str. 171, glej zlasti strani od 204 do 208.

zato je normalno, da morajo državljani brez nadomestila nositi bremena, ki iz nje izhajajo; vendar če v splošnem interesu javni organi povzročijo posebno hudo škodo nekaterim posameznikom, ki to škodo trpijo sami, pa iz tega izhaja breme, ki jim običajno ni naloženo in ki privede do odškodnine; ta odškodnina, ki jo nosi skupnost zaradi davka, pa ponovno vzpostavlja kršeno enakost.

63. Ta ideja ni daleč od „Sonderopfertheorie“ nemškega prava, po kateri morajo posamezniki, ki zaradi dopustnega javnega posredovanja utrpijo „posebno žrtev“, to je škodo, ki je enaka razlastitvi, dobiti povračilo. Tako predstavljena bi lahko krivdna odgovornost Skupnosti temeljila na lastninski pravici, ki je v skladu s skupnimi ustavnimi tradicijami držav članic varovana v pravnem redu Skupnosti kot splošno pravno načelo. Prenesla bi idejo, da ne more biti kršitve, ki je enakovredna razlastitvi, ki izhaja iz posredovanja – čeprav dopustnega – zakonodajnih organov Skupnosti, brez odškodnine. [65]

65 – Glej za tako intuicijo sklepne predloge generalnega pravobranilca sira Gordona Slynna v zgoraj navedeni zadevi Biovilac proti EGS, zlasti str. 4091. V preostalem najdemo tako idejo na tak ali drugačen način v večini pravnih redov (glej Amaral, M. L., Responsabilidade do Estado e dever de indemnizar do legislador, Coimbra Editora, 1998, str. 474 in naslednje).

2. Področje uporabe objektivne odgovornosti Skupnosti

64. Glede področja uporabe takega načela objektivne odgovornosti Komisija med drugim očita Sodišču prve stopnje, da potem ko je priznalo, da lahko deluje le „na posebnih področjih“ [66], ni menilo, da mora pojasniti, za katera področja gre. Vendar to ni bilo potrebno za rešitev obravnavanih zadev. Zadostovalo mu je, da se je prepričalo, da se lahko objektivna odgovornost uporablja v teh zadevah, kot je implicitno – saj je preverilo, da so izpolnjeni pogoji za njeno veljavo – priznalo. To pa je prav tisto, kar mu Komisija in Svet očitata. Zato je treba v zvezi s tem podati sledeče stališče.

65. Na prvem mestu, v nasprotju s tem, kar želita predstaviti Komisija in Svet, ne gre toliko za načelo odgovornosti zaradi dopustnega akta, ki ga je – po mojem mnenju pravilno – določilo Sodišče v izpodbijanih sodbah. Gre, širše, za objektivno odgovornost, celo brez krivde. Drugače povedano, odgovornost je nastala neodvisno od zahteve po krivdi v izvoru škode, katere obstoj mora dokazati tožeča stranka. Pokriva lahko celo primer nezakonitih aktov, ki pa ne bi pomenili dovolj resne kršitve.

66 – Sodbi Fiamm (točka 159) in Fedon (točka 152).

66. Na drugem mestu, za razliko od Sveta ne vidim, zakaj se ta sistem objektivne odgovornosti ne bi mogel uporabljati tudi v primerih zakonodajne opustitve. Vzporednica z opustitvijo iz člena 232 ES, ki jo je Svet dokazal, je brez pomena, ko gre za objektivno odgovornost. V vsakem primeru se v obravnavanih zadevah ne obravnava neobstoj zakonodajne dejavnosti. Tako Svet kot Komisija sta v določenem razumnem roku sprejela več iniciativ (prilagoditev skupnostne ureditve uvoza banan, pogajanja), ki jih je Svet sam poudaril v svoji vlogi, vendar so se te iniciative izkazale za neprimerne, da bi zagotovile pravilno izvedbo sklepa ORS.

67. Na tretjem mestu, kakor navaja Komisija, ni nobenega utemeljenega razloga, da bi omejevali objektivno odgovornost Skupnosti samo na primere, v katerih bi bil razlog za škodo nezakonodajni akt. V členu 288, drugi odstavek, ES je določena obveznost Skupnosti, da nadomesti „škodo, ki so jo povzročile njene institucije“, ne glede na to, ali je njihova dejavnost upravna ali zakonodajna. V preostalem, v obravnavanem primeru je bila prilagoditev skupnostne ureditve uvoza banan, ki je bila presojena za nezadostno, opravljena z osnovno uredbo Sveta in z izvedbeno uredbo Komisije. Nazadnje in kot dodatno se mi zdi podobna omejitev neustrezna, upoštevajoč nezadostno razlikovanje zakonodajnih aktov in upravnih aktov v sedanjem stanju prava Skupnosti. Na koncu, škoda, ki je nastala zaradi uporabe določbe primarnega prava, ne more biti razlog za njeno povračilo. [67]

68. Na zadnjem mestu, v posebnih okoliščinah spoštovanja sporazumov STO, ki se obravnavajo v teh zadevah, se lahko le državljani Unije sklicujejo na ta sistem objektivne odgovornosti zaradi zahtevanja povračila posebno težke škode, ki naj bi jim jo v splošnem interesu povzročile institucije Skupnosti. Ne bi bilo namreč niti iztožljivo od političnih organov niti mogoče zanje, da bi za izvajanje svobode ravnanja v okviru STO ocenili tudi stroške opravljenih izbir za subjekte iz tretjih držav. V okoliščinah pristojnosti Skupnosti, ki jih izvajajo institucije na področju zunanje trgovske politike, bi se torej ideja o kršitvi enakosti pred javnimi organi lahko pojmovala le med državljani Unije. Ni mogoče torej po zgledu Sveta uspešno zatrjevati, da bi priznanje objektivne odgovornosti v okoliščinah uporabe prava STO kršilo načelo vzajemnosti, če glavni trgovski partnerji Skupnosti take odgovornosti ne poznajo.

69. Namen objektivne odgovornosti Skupnosti je tako postavljen, utemeljen in omejen videti jasen. Nikakor ne gre za to, da bi prisilili institucije Skupnosti k uskladitvi s pravili STO, s tem da bi omejili njihovo

67 – Glej sodbo Sodišča prve stopnje z dne 29. januarja 1998 v zadevi Dubois in Fils proti Svetu in Komisiji (T-113/96, Recueil, str. II-125, točke od 40 do 48).

političnо svobodo. Gre le za zagotovitev, da stroški, ki izvirajo iz političnih izbir, ne vplivajo na enakost državljanov Unije pred javnimi organi.

70. Preprečevanja Sveta in Komisije, da bi se določilo načelo objektivne odgovornosti Komisije, so razumljiva. Zaradi ureditve mehanizma preveč radodarne odgovornosti ne bi bilo treba izvajanja zakonodajne in izvršilne dejavnosti obteževati z grožnjo, ki bi lahko preprečila samo izvajanje te dejavnosti. Vendar ta skrb, naj bo še tako legitimna, ne more ovirati priznanja načela objektivne odgovornosti Skupnosti. Njeno upoštevanje in tehtanje s skrbjo po uravnoteženem povračilu javnih organov se morata odražati na danem obsegu in pogojih, določenih za to odgovornost.

3. Pogoji za objektivno odgovornost Skupnosti

71. Svet in Komisija najprej izpodbijata utemeljenost presoje Sodišča prve stopnje v zvezi z izpolnitvijo pogojev za vsak mehanizem odgovornosti, ki torej ne veljajo za sistem objektivne odgovornosti. Zatrjujeta nespoštovanje pojma resničnosti in gotovosti škode ter pravil o dokaznem bremenu. Vendar je Sodišče prve stopnje pravilno ugotovilo, da tožene stranke ne izpodbijajo resničnosti trgovske škode, ki sta jo tožeči stranki utrpeli zaradi podražitve njunih proizvodov zaradi dodatnih carinskih dajatev, vendar da mu očitajo le, da je ni moglo ublažiti s primernimi ukrepi. Sodišče prve stopnje se je opiralo na statistike, ki jih je predložila Komisija, ki razkrivajo popoln padec obsega uvoza akumulatorjev in etuiev za očala v Združenih državah v obdobju uporabe te dodatne dajatve, da bi ugotovilo resničnost dokazane škode. [68]

72. Pritožnici tudi resneje očitata Sodišču prve stopnje, da je spregledalo zahtevo, da mora škoda dovolj neposredno izhajati iz ravnanja zadevne institucije. [69] Noben avtomatizem naj namreč ne bi izhajal med tem, da Skupnost ni izvršila odločbe o obsodbi ORS, in uvedbo dodatne carinske dajatve, ker je diskrecijsko ravnanje ameriških organov prekinilo povezavo vzrokov in učinkov med ravnanjem institucij Skupnosti in navajano škodo. Po eni strani so slednji odklonili nadomestila, ki jim jih je ponudila Skupnosti na podlagi člena 22(1) in (2) MRS. Po drugi strani so se svobodno odločili, da pri ORS zaprosijo za dovoljenje za sprejetje povračilnih ukrepov, da dobljeno dovoljenje uporabijo in v tem pogledu so diskrecijsko sestavili seznam proizvodov, na katere se naloži dajatev, in višino teh dajatev. Res je, da Združene države nikakor niso zavezane, da se v določenem razumnem roku odzovejo, kot so ob neizvršitvi Skupnosti sklepa ORS.

68 – Glej sodbo Fiamm (točke od 166 do 170) in sodbo Fedon (točke od 159 do 162).

69 – Glej sodbo Sodišča z dne 4. oktobra 1979 v zadevi Dumortier in drugi proti Svetu (64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 in 45/79, Recueil, str. 3091, točka 21). Prav tako glej sodbo Sodišča prve stopnje z dne 24. oktobra 2000 v zadevi Fresh Marine proti Komisiji (T-178/98, Recueil, str. II-3331, točka 118).

To pa ni razlog, da ne bi reakcija ameriških organov pomenila ene od odprtih možnosti MRS v primeru neizvršitve sklepa ali priporočila ORS in bi bila torej predvidljiva. Kot je Sodišče prve stopnje večkrat poudarilo, „je treba odvzem koncesij Skupnosti v obliki dodatnih uvoznih carinskih dajatev šteti za posledico, ki objektivno, glede na običajni potek in predvidljivost sistema reševanja sporov v okviru STO, ki ga je Skupnost sprejela, izhaja iz ohranitve v veljavi ureditve uvoza banan toženih institucij, ki je nezdružljiva s sporazumi STO“.[70] Zato, daleč od tega, da bi prekinile vzročno zvezo med ravnanjem Skupnosti in zatrjevano škodo, so iniciative ameriških organov prej videti kot členi v tej verigi. Sodišče prve stopnje je torej ravnanje Skupnosti pravilno štelo za „odločilni vzrok“[71] škode, ki je nastala za tožeče stranke.

73. Naj sedaj obravnavam posebne pogoje sistema objektivne odgovornosti. Po mnenju pritožnic je Sodišče prve stopnje izbralo in uporabilo napačen pojem neobičajne škode. Nasprotno se tožene stranke na prvi stopnji strinjajo s pojmovanjem neobičajne škode, ki ga je razvilo Sodišče prve stopnje, in menijo, da pogoji za nastanek objektivne odgovornosti, ki jih je navedlo Sodišče prve stopnje, niso izpolnjeni, zato predlagajo Sodišču, naj dopolni obrazložitev izpodbijanih sodb s tem, da jim doda dodatno zahtevo o neobstoju splošnega interesa, ki mu sledi ravnanje institucij, zaradi katerega je nastala škoda.

74. Zaradi presoje vrednosti teh različnih trditev je treba pojasniti, kateri pogoji morajo biti izpolnjeni za obstoj objektivne odgovornosti Skupnosti. Zdi se mi, da jih narekujejo sami temelji, na katerih sloni ta sistem odgovornosti. Kot sem skušal dokazati, lahko načelo objektivne odgovornosti temelji hkrati na ideji kršitve enakosti državljanov pred javnimi organi in varstvu temeljne lastninske pravice. Zato je edina škoda, za katero je upravičeno, da se jo nadomesti na podlagi objektivne odgovornosti, tista, ki je hkrati neobičajna in posebna.

75. Enako kot koristijo ugodnosti, ki iz tega izhajajo, morajo namreč vsi posamezniki brez nadomestila trpeti običajne nevšečnosti, ki izvirajo iz organizacije življenja v družbi in posredovanja javnih organov v ta namen. Na neki način gre za javna bremena, na katera je treba gledati, kot da so običajno naložena zainteresiranim osebam. Čeprav ta bremena niso enakomerno porazdeljena med vse državljane, pa ni naloga sodišča, da ponovno vzpostavi popolno enakost. S tem bi mu bila naložena čezmerna in neustrezna naloga. Čeprav so asimetrična, je treba torej javna bremena načeloma šteti, kot da so normalno naložena posameznikom in kot da zato ne dajejo pravice do povračila. Vendar je

70 – Sodbi Fiamm (točka 183) in Fedon (točka 177).

71 – Sodbi Fiamm (točka 185) in Fedon (točka 179).

drugače, kadar javno posredovanje povzroči neobičajno in posebno škodo.

76. Škodo je treba kvalificirati za neobičajno, kadar je taka hkrati zaradi okoliščin njenega nastanka in njenih bistvenih značilnosti. Neobičajna škoda je najprej tista, ki presega meje gospodarskega tveganja, ki je značilno za dejavnosti v zadevnem sektorju, to pomeni, da izhaja iz nastanka tveganja, ki ga žrtev ne bi bila mogla razumno predvideti in proti kateremu se ne bi mogla zavarovati. Vendar to ne zadostuje. Treba je tudi, da je resna. Drugače breme ne more šteti za neobičajno in škoda ne more mejiti na razlastitev, ki je varstvo lastninske pravice ne more pustiti brez odškodnine. To pa ne pomeni, da mora biti škoda enaka popolnemu in dokončnemu odvzemu lastnine. Vendar pa mora povzročiti dovolj resno škodo na elementih lastninske pravice (*usus, fructus in abusus*). Vztrajati je treba na tem, da ni pomembno, ali je ta kršitev lastninske pravice zakonita ali nezakonita, saj se nahaja v okviru odgovornosti, ki ni utemeljena na krivdi.

77. V nasprotju s tem, v sistemu, ki temelji na enakosti pred javnimi organi, čeprav je lahko škoda kvalificirana za neobičajno v smislu, ki sem ga obrazložil, pa ne more dati pravice do povračila, če ni tudi posebna. Tako je v primeru, kadar se nanaša le na majhno število posameznikov, ali, natančneje, kadar določen krog gospodarskih subjektov glede na druge subjekte prizadene nesorazmerno. Le v tem primeru bi bila namreč enakost pred javnimi organi kršena.

78. Tako izjavljeni in definirani pogoji so za neobičajnost in posebnost škode dovolj strogi, da – nasprotno s tem, kar zatrjuje Komisija – uporaba tega sistema objektivne odgovornosti v obravnavanih zadevah ne vpliva na politično svobodo institucij Skupnosti v okviru STO, kar je privedlo Sodišče do tega, da je sklepalo na načelo nemožnosti sklicevanja na pravila STO. Število žrtev, ki bi lahko tožile zaradi škode, ki ustreza tem zahtevam, bo vsekakor vedno zelo majhno, čeprav breme za proračun Unije zaradi morebitnega nadomestila nikoli ne bo tako, da bi zavezovalo politične organe Skupnosti, kako naj ravnajo v okviru STO.

79. Ali bi bilo za nastanek objektivne odgovornosti Skupnosti treba postaviti dodaten pogoj, povezan z neobstojem splošnega gospodarskega interesa, ki bi mu sledil akt ali ravnanje, zaradi katerega je nastala škoda? To zahtevata Svet in Komisija in očitata Sodišču prve stopnje, da tega ni storilo v izpodbijanih sodbah. V ta namen se lahko opreta na nekatere odločbe sodišča Skupnosti, ki so – s tem da so se ločile od splošne smeri sodne prakse – dodale to zahtevo.[72] Drugače povedano, čeprav bi bil akt ali ravnanje, zaradi katerega je nastala škoda, sprejet v interesu cele skupnosti in ne z namenom

72 – Glej zgoraj navedeno sodbo Compagnie d'approvisionnement, de transport et de crédit in Grands Moulins de Paris proti Komisiji (točki 45 in 46); zgoraj navedeni sodbi Sodišča prve stopnje Förde-Reederei proti Svetu in Komisiji (točka 56), in Afrikanische Frucht-Compagnie proti Svetu in Komisiji (točka 151).

dajanja prednosti določenim interesom, bi bilo vsako povračilo izključeno. Po mojem mnenju se ne sme sprejeti tega dodatnega pogoja, ki ga zahteva manjšinska smer sodne prakse. Ne zdi se mi primeren, saj enakost pred javnimi organi in varstvo lastninske pravice nalagajo, da subjekti, ki so utrpeli neobičajno in posebno škodo, dobijo nadomestilo, čeprav bi ukrep, zaradi katerega je ta škoda nastala, upravičeval splošni gospodarski interes. Ne zdi se mi niti potreben, saj so pogoji za neobičajnost in posebnost škode dovolj strogi, da bojazen glede morebitne odgovornosti ne vpliva na svobodo političnega ravnanja v zasledovanju splošnega gospodarskega interesa.

80. Pogoji, ki so bili tu pojasnjeni, so tisti, ki jih je večinska sodna praksa – s pridržkom določitve objektivne odgovornosti Skupnosti – izjavila in določila, da morajo biti podani v vsakem primeru. Sodišče je tako objektivno odgovornost Skupnosti izrecno pogojevalo z nastankom neobičajne in posebne škode.[73] Prav tako je zavrnilo obstoj objektivne odgovornosti, ker je bila zadevna škoda le rezultat običajnega trgovskega tveganja gospodarskega subjekta v zadevnem sektorju[74] ali ker zatrjevana škoda ni presegla „meja gospodarskega tveganja, ki je značilno za dejavnosti v zadevnem sektorju“.[75] Enako je Sodišče prve stopnje v izpodbijanih sodbah objektivno odgovornost Skupnosti pogojevalo z zahtevo po neobičajni in posebni škodi, ki jo je določilo na naslednji način: „škoda je, prvič, neobičajna, kadar presega meje gospodarskih tveganj, povezanih z dejavnostmi v zadevnem sektorju, in, drugič, posebna, kadar določen krog gospodarskih subjektov glede na druge nesorazmerno prizadene“.[76] S tem da je tako odločilo, se je postavilo na področje stalne sodne prakse, ki jo je razvilo.[77]

81. Vendar družbi FIAMM in FEDON ne izpodbijata niti zahteve po neobičajnosti in posebnosti škode niti definicije, ki jima je bila dana v izpodbijanih sodbah. Sklicujeta se na napačni pravni pomen definicije neobičajne škode, ki ga je Sodišče prve stopnje izbralo in uporabilo. Sodišče prve stopnje je namreč presodilo, da škoda, ki sta jo utrpeli tožeči stranki, ni presegla meja gospodarskega tveganja, ki je značilno za njihovo izvozno dejavnost, ker morebitnost povračilnih ukrepov, ki jih določa MRS, ne more šteti, kot da presega običajno tveganje v mednarodni trgovini, ob sedanjem stanju njene ureditve, čeprav morajo škodljive posledice, ki bi lahko iz tega nastale, nujno nositi vsi subjekti, ki se odločijo tržiti svoje proizvode na trgu ene izmed članic STO. Z drugimi besedami, povračilni ukrepi so nujno predvidljivi za katero koli izvozno podjetje, ker so pravno določeni z instrumenti urejanja

73 – Glej zgoraj navedeno sodbo Dorsch Consult proti Svetu in Komisiji (točki 18 in 53).

74 – Glej zgoraj navedeno sodbo Développement in Clemessy proti Komisiji (točka 33).

75 – Zgoraj navedena sodba Biovilac proti EGS (točki 28 in 29).

76 – Sodbi Fiamm (točka 202) in Fedon (točka 191).

77 – Glej najprej med drugim zgoraj navedene sodbe Sodišča prve stopnje Afrikanische Frucht-Compagnie proti Svetu in Komisiji (točki 150 in 151); glej nadalje sodbo Galileo International Technology in drugi proti Komisiji (točki 147 in 148).

mednarodne trgovine. To je tveganje, ki je značilno za izvozno dejavnost.

82. S tem ko je tako odločilo, Sodišče prve stopnje, kakor pravilno zatrjujeta pritožnici, ni upoštevalo, da se neobičajnost škode meri glede na gospodarska tveganja, ki so značilna za dejavnosti v zadevnem sektorju, to pomeni, da je škoda neobičajna [78], takoj ko ne nastane kot uresničitev tveganja, ki je značilno za dejavnosti v zadevnem sektorju. Tako je v primeru neobstoja vsake zveze med aktom ali ravnanjem, zaradi katerega je nastala škoda, in gospodarskim sektorjem, kamor spada dejavnost podjetij – žrtev te škode. Če take zveze ni, te škode namreč ni mogoče šteti kot uresničitev običajnega trgovskega tveganja, proti kateremu bi se preudaren subjekt lahko zavaroval in bi se moral zavarovati. V tem smislu se je usmerila sodna praksa. Tako sta bili za običajni šteti škoda, ki jo je utrpela družba za pomorski prevoz zaradi spremembe prehodnega režima davčne oprostitve proizvodov, za katere se plačuje trošarina in ki se jih prodaja na ladjah ob prevozu med državami članicami [79], ter škoda, ki jo je utrpel proizvajalec osnovnih prehranskih proizvodov za prašiče in perutnino, izdelanih iz sirotke, zaradi začetka veljave nekaterih uredb Skupnosti o prodaji mleka v prahu, namenjenega prehrani prašičev in perutnine. [80]

78 – Če je poleg tega tudi dovolj resna.

79 – Glej zgoraj navedeno sodbo Förde-Reederei proti Svetu in Komisiji (točke od 58 do 60).

80 – Glej zgoraj navedeno sodbo Biovilac proti EGS (točke od 27 do 30).

83. V obravnavanem primeru pa ne obstaja nobena povezava med sprejetjem in ohranitvijo zakonodaje v zvezi s skupnostno ureditvijo uvoza banan in škodo, ki je zaradi povračilnih ukrepov nastala za skupnostne izvoznike etuijev za očala in industrijskih akumulatorjev. Ta škoda torej ne more šteti za običajno za te subjekte, saj se morajo na podlagi člena 22(3) MRS povračilni ukrepi nanašati prednostno na isti sektor, v katerem je bila ugotovljena kršitev prava STO. Zato je treba izpodbijane sodbe razveljaviti zaradi napačne uporabe prava. Sodišče prve stopnje bo, potem ko bo od pritožnic zahtevalo potrebne podatke, pristojno, da presodi, ali je zatrjevana škoda tudi neobičajna, ker bi pomenila dovolj resno škodo na elementih lastninske pravice, in da odloči o tem, ali je ta škoda posebna.

C – *Nerazumno trajanje postopka*

84. Pritožnici nazadnje predlagata, naj se jima dodeli pravična odškodnina zaradi nerazumnega trajanja postopka na prvi stopnji. Predlog družbe FEDON je mogoče na podlagi člena 112(1)(c) Poslovnika Sodišča enostavno zavrniti zaradi nedopustnosti, ker v njem niso navedeni nobeni razlogi.

85. Ostane predlog družbe FIAMM, ki ob navajanju, da je Sodišče prve stopnje potrebovalo skoraj pet let in devet mesecev, da je o njeni zadevi odločilo, zatrjuje kršitev pravice do sojenja v razumnem roku, ki je del pravice do poštenega sojenja, opredeljene v členu 6(1) Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in zagotovljene v pravnem redu Skupnosti kot splošno pravno načelo. Pritožnica se v ta namen opira tudi na sodbo Baustahlgewebe [81], v kateri je Sodišče priznalo veljavo te pravice v postopkih Sodišča prve stopnje in zato sprejelo, da na podlagi pritožbe odloči o pritožbenem razlogu glede kršitve postopka pred Sodiščem prve stopnje, ki se nanaša trajanje, ki naj bi bilo nerazumno. Meni, da je trajanje sojenja predolgo, če se upošteva jasnost dejanskega stanja, okoliščine, da nobena od strank ni zavlačevala postopka, in dejstva, da se Sodišču prve stopnje ni bilo treba ukvarjati z izjemnimi okoliščinami. Zaradi te kršitve postopka naj bi nastala kršitev njenih interesov, ker je bila zaradi sklenjenih posojil, da bi plačala dodatne carinske dajatve, od tedaj zelo zadolžena in prisiljena pogajati se za odstop večine kapitala investicijskemu skladu v zameno za prevzem dolga pri bankah.

86. V obrambo se Komisija tudi tu sklicuje najprej na nedopustnost pritožbenega sredstva in v ta namen zlasti zatrjuje, da zatrjevana kršitev postopka ni vplivala na rešitev spora. Vendar pa člen 58 Statuta Sodišča ne zahteva, da mora biti kršitev postopka pred Sodiščem prve stopnje takega obsega, da bi se jo lahko očitalo, zahteva le, da „škoduje interesom pritožnika“. Kot kaže, je tako v tem primeru, saj je dolžina sojenja prispevala k temu, da se je dolg pritožnice povečal. In čeprav se je včasih, ko je šlo za kršitev postopka zaradi predolgega sojenja Sodišča prve stopnje, pogoj glede škodovanja interesov pritožnika razlagal, kot da zahteva, da je ta kršitev vplivala na rešitev spora, pa je bilo to vsekakor le takrat, kadar je bilo pritožbeno sredstvo zaradi te kršitve navajano v utemeljitev predlogov z namenom razveljavitve sodbe Sodišča prve stopnje. [82] V obravnavanem primeru pa je to pritožbeno sredstvo navajano z namenom pridobitve pravične odškodnine.

87. V nasprotju s tem pa je treba na predloge, katerih namen je pridobitev pravične odškodnine, gledati kot na zahtevo za povračilo škode, nastalo zaradi nerazumnega trajanja postopka pred Sodiščem prve stopnje. Sicer pa je to tako kot odškodninski zahtevek, kjer se je analiziral zahtevek tožeče stranke v zadevi Baustahlgewebe, katerega namen je bil znižanje zneska globe, ki jo je naložila Komisija in jo je potrdilo Sodišče prve stopnje, zahtevek, ki je temeljil na nerazumnem trajanju sojenja pred Sodiščem prve stopnje. [83] In čeprav je „zaradi sistematike postopka in da bi se zagotovila takojšnja in

81 – Sodba z dne 17. decembra 1998 (C-185/95 P, Recueil, str. I-8417).

82 – Glej zgoraj navedeno sodbo Baustahlgewebe proti Komisiji (točka 49) in sklep z dne 13. decembra 2000 v zadevi SGA proti Komisiji (C-39/00 P, Recueil, str. I-11201, točka 46).

83 – Glej analizo generalnega pravobranilca Légerja v sklepnih predlogih v zgoraj navedeni zadevi Baustahlgewebe proti Komisiji (točke od 46 do 76).

učinkovita pomoč za tako kršitev postopka“ [84] Sodišče vseeno ugodilo predlogom pritožnice in dopustilo, da se od zneska kazni odšteje znesek odškodnine, pa zadostuje ugotovitev, da taka logika nadomestila v obravnavanem primeru nikakor ni mogoča.

88. Predlogi za dodelitev pravične odškodnine bi torej morali biti predloženi Sodišču [85] v okviru tožbe zaradi nepogodbene odgovornosti na podlagi členov 235 ES in 288 ES, ki mora biti vložena proti instituciji ali institucijam, zaradi ravnanja katerih je nastala škoda. Kot je namreč presodilo Sodišče, „je v interesu dobrega delovanja sodnega organa, da kadar se odloča o odgovornosti Skupnosti zaradi ene od njenih institucij, da jo pred Sodiščem zastopa institucija ali institucije, katerim se očita, da je zaradi njih nastala škoda.“ [86] Kot pa je pravilno opozorila Komisija, sta toženi stranki v tem postopku Svet in Komisija, medtem ko je treba očitano prekomerno trajanje postopka pripisati Sodišču prve stopnje, ki spada pod institucijo Sodišča. Predlog za pravično odškodnino je torej treba razglasiti za nedopusten tako *ratione materiae* kot *ratione personae*.

84 – Zgoraj navedena sodba Baustahlgewebe proti Komisiji (točka 48).

85 – Glede pristojnosti Sodišča in ne Sodišča prve stopnje, da odloča o taki tožbi, se pridružujem trditvam, ki jih je predstavil generalni pravobranilec Léger (sklepni predlogi v zgoraj navedeni zadevi Baustahlgewebe proti Komisiji točke od 66 do 71).

86 – Glej zgoraj navedeno sodbo Werhahn Hansamühle in drugi proti Svetu in Komisiji (točka 7).

III – Predlog

89. Ob upoštevanju razlogov, ki sem jih predstavil, predlagam Sodišču:

– da razveljavi sodbi Sodišča prve stopnje Evropskih skupnosti z dne 14. decembra 2005 v zadevi FIAMM in FIAMM Technologies proti Svetu in Komisiji (T-69/01) in Fedon & Figli in drugi proti Svetu in Komisiji (T-135/01) zaradi nepravilne

uporabe prava, ker je bil pojem neobičajne škode napačno razložen, in da zadevi vrne v odločanje Sodišču prve stopnje, in

– da predloge družb Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio SpA (FIAMM) in Fabbrica italiana accumulatori motocarri Montecchio Technologies Inc. (FIAMM Technologies) ter Fedon & Figli SpA in Fedon America Inc. za pridobitev pravične odškodnine razglasi za nedopustne.